

WEHNER TIBOR (1948) Budapest

WEHNER TIBOR

Wagner-napló 2000–2022

Egy szobrász hazatérése

2000. október 10., kedd • Este Supka Manna művészettörténész félórás telefonja: a fehérvári Aba-Novák Vilmos-pannó ügyéről, a Kohán György festőművész és a Wagner Nándor szobrászművész hagyatéka körüli bonyodalmakról és tennivalókról mesél. Japánba kellene utazni, feldolgozni a szobrász negyedszázados japán alkotószakaszának termését.

2000. november 28., kedd • Gulyás János filmrendezőnél nézem meg a Japánban forgatott Wagner Nándor szobrászművész-filmanyagot: talán egy könyv lesz majd az életműről.

2002. június 19., szerda • ...megbeszélés a Wagner Nándor szobrászművész emlékét ápoló alapítvány elnökével, Kiss Sándorral a szobrászról tervezett könyv ügyében: húzódik a művész feljegyzéseinek fordítása, és tolódik a japán út is, most úgy néz ki, hogy októberben megyünk. Wagner Nándor özvegye, Chiyo Wagner fotók helyett meglehetősen nagyvonalúan küldött Japánból egy digitális Sony-kamerát, hogy tudjam dokumentálni a dolgokat.

2002. október 17., csütörtöktől – 2002. október 29., keddig • Fantasztikus utazás Japánban. Kiss Sándorral, az Academia Humana Alapítvány elnökével és feleségével Frankfurton keresztül Tokióba repülünk, hogy közel két hét alatt feltérképezzük Wagner Nándor szobrászművész csaknem három évtizedes Japánban kifejtett munkásságát, illetve hogy megismerjük az itt született legfontosabb műveit. Kiss Sándorék hosszú-hosszú évekig Japánban éltek-dolgoztak, beszélnek a japán nyelvet, és csaknem mindent tudnak az országról, múltjáról és jelenéről, és személyesen is ismerték Wagner Nándort, akivel az 1997-ben bekövetkezett halála előtti években szoros barátságot kötöttek. A repülőtéren Chiyo Wagner vár, akivel az 1960-as években Svédországban találkoztak, és itt is kötöttek házasságot, majd a hatvanas évek végén költöztek Japánba. Chiyo Wagner hallatlan igyekezettel ápolja művész férje emlékét, gondozza hagyatékát, és megvalósítja azokat az elképzeléseket, amelyek még Wagner Nándor szeretett volna végbevinni. A művész Magyarországtól oly távoli tevékenységének egyik fontos tanúja a Tokió-Narita repülőtér melletti modern, toronyépületekből álló szállodaegyüttes parkjában, az autópálya mellett álló *Az utazók védőszentje* című nagyméretű króm-acél kompozíció, amelyhez egy ún. *Szivárvány-szökőkút* is csatlakozik. Ezt az együttest közvetlenül a Japánba település utáni években, pályázatnyertes terv alapján készítette el Wagner Nándor, amely anyaga és technikája révén erőteljesen kapcsolódik még a svédországi törekvéseihez. Miután az időbeli átállás nehézségei miatt kissé elcsigázottan, de mégis alaposan körüljárjuk a művet, a Chiyo Wagner–Wagner Nándor házaspár által kialakított-felépített telepre, Mashikóba autózunk: ez egy kis település, amely az évszázadok óta itt készülő tradicionális kerámiáról híres. A település fölötti dombon, egy bambuszerdő mellett több épületből fűződik fel a Wagner Nándor által tervezett és feleségével felépített telep, amely egy ún. ötszögletes házból, egy nagyobb stúdió-vendégházból, a Wagner Nándor halála óta érintetlenül hagyott műteremből, a művész családi lakóegységéből és a művész halála után kialakított kétszintes, ún. múzeum-pavilonból áll. Az épületeket gyönyörű, sétatakkal szabdaltságot övezi, a parkban teaház áll, és a sétatok mentén mindenütt a művész szobrai fogadják a látogatót. Egy szobor alatt, az egyik domb lábánál van a művész sírja. És kissé távolabb, a szabadtéri műhely mellett állnak a három példányban kivitelezett, a művész munkásságának főműveként, hosszú évek alatt megalkotott *Filozófiai kert* kompozíció alakjai, amelynek egyik együttesét Budapestnek, egy másikat pedig New Yorknak szánt a művész. Két-három napon át a teleppel és persze elsősorban a szobraival ismerkedek, az esős délutánokon és az estéken a múzeumban összegyűjtött dokumentációs anyagot nézem át, jegyzetelek. Étkezések közben Chiyo Wagner mesél a mindennapokról, a művésszel kapcsolatos történetekről, a szobrok keletkezéstörténetéről. Számos dokumentumot lemásolunk, rendszerezzük a fordításra váró riportokat és kritikákat. Kedden Utsunomiya-ba autózunk, ahol a helyi múzeumban megnézzük Wagner Nándor *Anyja gyermekével* című, jellegzetes japán alakokat megjelenítő szobrát, amely 1972-től eredetileg a vá-

rosi múzeum épülete előtt állt, de annak átépítése, bővítése miatt végül a múzeum raktárába került. Az épület mellett, egy kis vízmedence ékeként (csaknem minden Wagner-szobor kompozíciójában fontos szerepe van a víznek!) viszont ma is ott áll a gránitba faragott *Földanya* című gömb-kompozíció, amely térplasztika és dombormű leleményes szintézise, s amelynek bronz változatát később Tokióban is felállították. Hazafelé megállunk Hagamachiban, ahol a Wagner Nándor által készített, Aoki Shigeru festőművész emlékéét őrző domborműves emléktáblát nézzük meg egy sziklakertben, amelynek kerttervezője is a szobrász volt. Egyre inkább körvonalazódik: egy magyar környezetben felnőtt, szobrásszá vált művész az 1956 utáni tíz esztendőben Svédországban milyen impulzusokat kapott, és aztán az 1970-es évektől egy Európától távoli, keleti környezetben szemlélete, szellemisége hogyan gazdagodott a helyi, igen erős tradíciók által. A Japánban készült Wagner-szobrok az európai és a távol-keleti szellem különös szintézisének tanúi. Két nap elmúltával Nikko felé indulunk, autóval, vonattal, busszal, majd az utolsó szakaszon taxival egy 1400 méter magas hegy felé, amely csodás természeti környezetet tár elénk. Út közben ősi japán szentélyeket, szentélykerteket csodálunk meg. A hegytetőn van a szállásunk, ahonnan másnap egy félelmetes szerpentinon, autóbusszal ereszkedünk le, és egy expresszvonattal repülünk Tokió felé. Tokióban Chiyo Wagner lakásában van szállásunk, ahonnan napközben kirándulásokra indulunk: megnézzük a Kendzō Tange által épített fantasztikus Városháza épületét, Tokió építészeti nevezetességeit, a föld feletti és föld alatti városrészeket. Egyik este egy bankár vacsoravendégei vagyunk a Ginza egyik előkelő éttermében: több órán keresztül hozzák elénk szertartásosan a fogásokat. Pénteken a Minoto-ku városrészbe zárandokolunk el – Tokióban fantasztikusak a távolságok, a város hatalmas és az idegen számára átláthatatlan, és mint Kiss Sándor mondja, a fejlesztések és változások miatt rendszeresen, félévente új várostérképet kell kiadni –, ahol a fővárosi *Földanya* szobrot nézzük meg és fotózzuk le: a mű fantasztikusan szép, a szobor és az épület tökéletes összhangját megteremtő környezetben áll. Délután beugrunk a tokiói magyar kereskedelmi kirendeltség irodájába, ahol Kiss Sándort régi kollégái fogadják szeretettel. Amíg megbeszéljük az aktuális ügyeket, én interneten átnézem az otthoni újságok híreit. És itt ér egy fantasztikus élmény: a falakon kisméretű, nagyon finoman megfestett, erőteljes hatású olajképek függnek. És amikor megkérdezem, hogy ki a festő, Kiss Sándor barátja, Erdős György meglepetésemre azt válaszolja, hogy a festő magyar, a képeket Magyarországról hozta. Az alkotó az a Császár Attila festőművész, aki a közelmúltban váratlan betegségben halt meg. Az élménytől és a hírtől ledöbbenek: Császár Attilát gyermekkorom óta ismertem, ugyanabban a budai bérházban laktunk évtizedeken át, sokszor találkoztam akkor is vele, amikor képzőművészeti főiskolásként a bölcsészkar művészettörténeti előadásaira is bejárt. A főiskolai tanulmányokat lezárva, családot alapítva – és valószínűleg a budapesti életmód áldásait nehezen viselve – néhány évvel ezelőtt az Őrségbe költözött, ahonnan már kevesebb hírt kaptam róla, bár több kiállításon találkoztam képeivel. És most itt, Tokióban, halálhírére véve látom újra a munkáit – megdöbbenő. Szombaton délután egy ebédmeghívásnak teszünk eleget egy Tokiótól néhány kilométerre fekvő kis település vendégházának éttermében: hosszú órákon át kell guggolnunk-térdepelnünk az alacsony asztalok mellett, miközben különböző növényeket és állatokat, halakat tálalnak fel kimonós hölgyek, és folyamatosan töltögetik a szakét is. Amikor a hárfaszerű hangszeren játszó zenészek pihenni indulnak, köszöntők hangzanak el, és nekem is kell mondanom néhány szót. Elég nagy érdeklődést kelt a vendéglátók körében, amikor elmondom, hogy 1980-ban, amikor Magyarországon *A japán tűzoltók* címmel könyvet jelentettem meg, nem nagyon gondoltam, hogy két évtizeddel később el is jutok majd a könyvben leírt hőseim földjére. Persze azt nem említettem meg, hogy a könyvcímadó *A japán tűzoltók* című írásom mindössze két rövid mondat. Másnap ismét Tokióban kalandozunk: gyorsvasúttal kimegyünk a festői szépségű Tokiói-öbölbe, majd kora délután felmegyünk a Nomura torony körülbelül ötvenedik emeletére, ahol az étteremben kis lelkiismeret-furdalással elfogyasztjuk bálnahússal fűszerezett vacsoránkat, és közben elmerenghetünk, ahogy fokozatosan gyulladnak fel Tokió fényei, míg a távolban ott ragyog a Fudzsi hegyének vulkanikus tömbje. Másnap a készülődéssel és a koordinációs megbeszélésekkel múlik az idő: ütemezzük a további, a Wagner-hagyaték feldolgozását illető teendőket, a magyarországi kiállítási és szoborállítási terveket, hogy mikor, kivel, miről kell beszélni. Azután elröpül az utolsó tokiói este és éjszaka, és indulunk (néhány közlekedési dugót sikeresen legyűrve) a naritai reptérre. Megint egy hosszú repülőút vár ránk Frankfurtig, illetve Budapestig: a felszállás utáni órákban, Szibéria ember nem lakta, holdbéli tája fölött, mint

idefelé, most is csodálkozva szemlélem a tájban futó, hosszú-hosszú, nem tudni, honnan és hova vezető, és nem tudni, miért és hogyan létező, az alattam elterülő tájat szétszabdalt egyenes Nazca-vonalakat.

2003. június 17., keddtől – 2003. június 22., vasárnapig • Chiyo Wagnerrel, Kiss Sándorral és feleségével, valamint Makk István építésszel, a filmrendező Gulyás Jánossal és feleségével Stockholmba repülünk Wagner Nándor svédországi műveinek feltérképezése, dokumentálása, az itteni működésének megismerése, a szobrászról készülő könyvvel kapcsolatos anyaggyűjtés munkálatai miatt. A repülőtéren Pajor Kornél építész, hajdani gyorskorcsolya-világbajnok és autóversenyző vár, aki több munka kapcsán együtt dolgozott a hatvanas években az 1956-os forradalom leverése után családjával Svédországba menekült Wagner Nándorral. Utazásunk során számos városban megfordulunk, és mindenütt Wagner-szobrok állnak: az általa itt kikísérletezett öntött krómaccél-plasztikák, amelyek negyven év elmúltával is régi fényükben pompáznak. Lundban megnézzük a házat, ahol Wagner Nándor műterme volt, majd a temetőben felkeressük az első nagyszabású munkáját, az *Angyalt*, amely a II. világháború lengyel áldozatainak emlékműve. Gävle város egykori bevásárlóközpontjának átriumában már csak a helyét találjuk a *Táncoló gyerekek* című szökőkútszobornak, amelyet időközben lebontottak, és most Eskön szigetéig kell autóznunk, ahol egy magángyűjtő kertjében áll: itt nézhetjük meg és fotózhatjuk le. (Ez az a szobor, amely a budapesti, a Jászai Mari térre tervezett szökőkútszobor egyik kései változataként született meg.) Tranåsban egy 1965-ben felállított *Madár*-szobrot regisztrálunk, amely egy kis vízjátékkal gazdagított sziklakert ormán áll, és a háttérben, az egyik ház homlokzatát a Chiyo Wagner által tervezett és kivitelezett falkép díszíti. Oskarshamn városában, a Hortay Géza által tervezett Forum előtt álló *Zsonglőr*-szobornak is kalandos volt a sorsa: kezdetben az épület belső udvarában állt, majd egy váratlan ötlettől vezérelve felhelyezték az épület tetejére, és ma szerencsére már az épület előtti teret díszíti. Ugyancsak Oskarshamn városában, a kórház épülete előtti parkban helyezték el az *Árnyék és fény* című, 160 cm magas, nyolc méter hosszúságú betonkompozíciót, amely Wagner Nándor svédországi monumentális műveinek körében az egyetlen nonfiguratív alkotás. Eslöv kisvárosának főterén egy *Vadlúd* kútszobor áll, és ezzel csak számunkra ért véget a svédországi Wagner-szobrokat követő kalandozás: a feljegyzések, a dokumentumok szerint még több dombormű, kútszobor is megvalósult (Filipstadban, Skalában, Alingsasban, Malmöben) a művész itt zajlott alkotóperiódusában, miközben megszakadt kapcsolata családjával, súlyos családi tragédia átélője volt (egyik fia motorbalesetben meghalt), majd megismerkedve Chiyóval, új házasságot kötött. Itt kellett átélnie az idegen művész hátrányos megkülönböztetésének nehezen feldolgozható élményét, illetve jelenségét is, amelynek hatására a hatvanas évek végén úgy döntött: Japánban kezdi újra életét és művészi munkásságát. Hazafelé a művész svédországi működésének dokumentumaival kapcsolatban tervezgetünk: nélkülözhetetlen a svédországi kritikák fordításának elkészítése.

2004. október 6., szerda • Kiss Sándor hív, hogy az éjszaka meghalt Makk István építész, aki nagy tisztelője volt Wagner Nándor szobrászművésznek, és akivel sokat voltunk együtt Kiss Sándor társaságában, és akivel együtt utaztunk Svédországba, a Wagner-szobrokat végiglátogatni. Ez bizony lehangoló hír. Kiss Sándor jelzi azt is, hogy baj van a jövő heti nagyváradi Wagner Nándor-kiállítás megnyitójával: egy nappal korábban tették át a rendezvény időpontját, amikor nekem Kovács Péter festőművész kiállításának megnyitóján kellene lennem itt, Budapesten. Mondom Kiss Sándornak a tatabányai József Attila-szoborállítási lehetőséget is: érdekli a dolog, majd tárgyal az elképzelésről a művész özvegyével.

2004. november 30., kedd • Öt órára Kiss Sándorhoz megyek, ahol Chiyo Wagnerrel átbeszéljük a Wagner-könyv ügyeit, és tisztázunk néhány életrajz- és irodalomjegyzék-problémát. A könyvet január végén kell leadni, és ehhez képest elég jól állok, már csak a japán fejezet van hátra, de hát ez a legnehezebb. Megbeszéljük a pénteken sorra kerülő búcsú-összejövetelt is.

2005. február 24., csütörtök • Kiss Sándor Wagner Nándor szobrászművész *József Attila*-szobrának ügyében arról tájékoztat, hogy Nagyváradon minden rendben, az elhelyezési tervet, illetve a helyszínt elfogadták, május 1-jén lesz a szoboravató, illetve előtte itt, Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeumban is lesz egy bemutatója, ahol kell majd tartanom egy kis előadást.

2005. december 7., szerda • Kiss Sándor hív, hogy ma érkezik Japánból Chiyo Wagner, és jövő hét végén megyünk Nagyváradra, Wagner Nándor szobrászművész emléktáblájának avatására. Nagy gond van: a Wagner Nándor szobrászművész-könyv még sehogy sem áll.

2006. május 9., kedd • Molnár Icsu grafikusművész hív Wagner Nándor szobrászművész könyve ügyében, hogy elkészült a kiadvány végleges terve, este menjek hozzá egy kontrollra. Hívom Kiss Sándort, hogy kiküldhető az anyag Chiyo Wagnernek Japánba, jóváhagyásra. Már pedzegetem, hogy ne siessünk, ne csapjuk össze, mert a kiadó erőlteti a könyvheti megjelenést, de addig már ügyis képtelenség rendesen megcsinálni. Most kezdem a második korrektúrát. Még nincs képjegyzék, lehetnek változtatások, hiányoznak a képcímek fordításai.

2006. június 6., kedd • Egyhetes betegség után menni kell: a Kiss Sándor és Chiyo Wagner által tegnap teljesen jóváhagyott – és egy-két fotó, néhány hiányzó képfelirat miatt még nem teljes – Wagner Nándor szobrászművész-könyvet reggel elviszem Gulyás János filmrendezőhöz a Ráday utcába, ő is átnézi, jóváhagyja, rendben vannak a fotók is. Innen a meglehetősen összekaszabolt, piros javításoktól hemzsegő anyagot Molnár Icsu grafikusművésznek viszem, aki csinálhatja a korrekciót. Már nagyon várják a könyv jóváhagyott, végleges tervét a Holnap Kiadóban. De elég lesz az őszi megjelenés, nem kapkodunk.

2006. június 14., szerda • A Wagner Nándor-könyv harmadik korrektúráját csinálom, szerencsére tegnap nagy részével már végeztem a vonaton Pécs felé és vissza. Még mindig sok a hiba, de csak-csak helyére kerülnek a dolgok. Délelőtt jelentkezik Kiss Sándor is, hogy átküldte e-mailen a hiányzó képfelirat-adatokat, így azokat is be tudom írni. Délután be is jelentkezem a Holnap Kiadóhoz, Nagy Borbála Réka szerkesztőhöz, hogy másnap délután viszem az anyagot, és akkor majd ők is megcsinálhatják a korrektúrát. Még várunk nyolc-tíz képet (képismétlést), és akkor, ha visszakapjuk az anyagot, véglegesre formálhatja Molnár Icsu grafikusművész.

2006. július 25., kedd • Délután indulás Tatabányára, a Lois Viktor szobrászművész által vezetett művésztelepre. [...] A művésztelepen megnézzük a legújabb munkákat: a *Turul-szoborcsaládot*, aztán beszélgetés. Lois Viktor viszi a szót, mindenkit kioszt, elsősorban a kevés pénz miatt. Aztán csak-csak rávesszük, hogy rendbe kell tenni jogilag, illetve tulajdonjogilag az anyagot, meg el kell készíteni egy katalógust, mert jelenleg ez az egész együttes a magyar művészet számára nem létezik. Bencsik János polgármester is jelen van: jelzi, hogy nem adták fel Wagner Nándor *József Attila*-szobrának Tatabányán való felállításának tervét, megpróbálják az ígéretet kicsikarni Tókécs László püspökből, hogy engedjen másodpéldányt csinálni a nagyváradi műről. Meg válaszolja egy nagy ipari-technikatörténeti skanzen elképzelésének tervét.

2006. október 2., hétfő • Estefelé bemegyek a városba: a Millennium Center könyvesboltjában Wagner Nándor-könyvbemutató. Mindenki teljesen boldog: a Holnap Kiadó, hogy jó üzlet gyanánt kiadhatott egy szép könyvet, Chiyo Wagner, hogy végre megszületett, és szép is meg jó is, Kiss Sándor, hogy évek hosszú munkája után megvan a könyv, és Molnár Icsu grafikusművész, mert diadalmasodott az elképzelése, és végül szép a végeredmény. Gulyás János filmrendező Wagner Nándor munkásságáról forgatott filmeket vetít, és minden barát, érdeklődő kap egy kötetet. Dedikálás. Kapok tizenkét tiszteletpéldányt, épp elég hazacipekedni. Még lesz egy hivatalos bemutató is az újságoknak-tévéknél, és megyünk a művész szülővárosába, Nagyváradra is, természetesen.

2006. november 28., kedd • Késő délután Wagner Nándor-könyvbemutatóra kerül sor a Petőfi Irodalmi Múzeumban: viszonylag szép közönség előtt Gulyás János filmrendező filmjeinek vetítése, Milkovich Eszter, a Holnap Kiadó vezetőjének rövid bevezetője után felolvasom a szöveget, amit erre az alkalomra írtam. Aztán fogadás.

2007. április 20., péntek • Délelőtt szobrászlexikon-címszavakat irkállok be a gépbe, délután Bényi Eszter kárpitművészhez megyek: Kiss Sándor és Vertel Beatrix grafikusművésszel beszélgetünk a Supka Magdolna művészettörténész által írt, az Aba-Novák Vilmos által festett székesfehérvári pannót tárgyaló könyv megjelenéséről. Kitalálom a címet, a könyv felépítését, és hogy a Helikon Kiadóhoz kell vinni az anyagot. A nagy probléma a fotókkal kapcsolatban van: kiderül, hogy nem léteznek használható fotók, illetve ha léteznek, azt a székesfehérvári múzeumtól kellene megszerezni, amely nem nagyon ad lehetőséget újabb fotózásra: egyetlen napot jelöltek meg május elejére, amikor leszedik a függönyöket, persze komoly költségek felszámítása fejében. Kiss Sándor ekkor árulja el, hogy Wagner Nándor szobrászművésztől milliós összegeket kértek műveinek „raktározásáért” – amelyek '56-os emigrációja után a budapesti műterméből kerültek Székesfehérvárra, és váltak beleltározott múzeumi műtárgyakká –, ami miatt az akkor már külföldön dolgozó művész eléggé meggorrolt a fehérvári múzeumi társaságra. Kiss Sándor jelzi, hogy erről birtokában van egy, a történeteket dokumentáló levélváltás. Érdekes történet.

2007. május 9., szerda • Kiss Sándor hív telefonon: Wagner Nándor gellérthegyi szobra, a *Filozófiai kert* című kompozíció megcsonkításának fejleményeit meséli – három figurát a fémgyűjtők az egyik éjszaka eltüntettek –, meg hogy mindennek ellenére elkezdtek a *Földanya* című alkotás elhelyezésével kapcsolatos tárgyalásokat: az I. kerületi önkormányzat a Lánchíd melletti, a Clark Ádám téri térséget ajánlja, de én ezt azonnal elutasítom. Jobb lenne fönt valahol, a Várban.

2008. szeptember 3., szerda • Reggel felkészülök az Aba-Novák Vilmos festőművész által festett pannó székesfehérvári könyvbemutatójára... Délután indulok Székesfehérvárra, ahol Supka Magdolna Aba-Novák Vilmos-könyvének bemutatójára kerül sor, meglepő, nagy érdeklődés mellett és nagyon jó légkörben. Itt van Kiss Sándor Chiyo Wagner asszonnyal, és persze megjelentek Supka Magdolna egykori hívei, baráti körének tagjai is. Nagyon felemelő a „kicsomagolt” pannó falai között beszélni a könyvről. A Holnap Kiadó megint csak nem képviselteti magát, úgy látszik, nincs szükségük erre az ingyenreklám-lehetőségre sem. Utána Supka Magdolna egyik régi barátnőjénél, Kisteleki Ibolya könyvtáros-műgyűjtőnél kellemes beszélgetésekkel és enni- és innivalókkal fűszerezett összejövetel vendégei vagyunk. Bényi Eszter kárpitművészt győzködöm, hogy össze kellene állítani édesanyja írásaiból egy Supka Magdolna-tanulmánygyűjteményt. Megígérem, hogy segítek, ha a megvalósítás lehetősége megnyílik. Chiyo Wagner asszony és Kiss Sándor meséli el a legújabb, Wagner Nándor szobrászatával kapcsolatos híreket, a budapesti, a gellérthegyi szoborlopás-szoborlopás körüli eseményeket, és a *Filozófiai kert* kompozíció tokiói felállításának előrehaladott állapotát. És jelzik, hogy elkészült a Wagner Nándor-könyv szövegének japán fordítása, és előreláthatóan jövőre megjelenik a magyar–japán kiadás.

2009. szeptember 25., péntek • Kiss Sándor a Wagner Nándor szobrászművész alkotásaival kapcsolatos hírekről tájékoztat telefonon: a feltehetően fémgyűjtők által ellopott gellérthegyi szobrok új ötvényei elkészültek, október elején indul velük a hajó Japánból, jóllehet a Budapest Galéria még mindig nem fizetett, és ez hátráltatja a dolgokat. További jó hír, hogy decemberben felállítják a *Filozófiai kert* című kompozíciót Tokióban, de a környezethez, az egyetem kertjéhez alkalmazkodva a gellérthegyi nyolccal szemben a tizenegy alakos változatot. Már most jó a fogadtatása, illetve a visszhangja. És Wagner Nándor szülőhelye, Nagyvárad városa képviselői kérésére indul egy Wagner Nándortól független *Ady*-szobor akció is: egy lebontott, a budapesti Ady Endre Gimnáziumban állt egészalakos portré kerülne a költő eszmélésének városába. Azért ezt az eredeti helyéről lebontott szobrot én még szívesen megnézném: ki az alkotó, mikor állították, milyen a minősége, hová kerül stb., stb.

2010. június 17., csütörtök • Kora délután indulok a Gellérthegyre, Wagner Nándor *Filozófiai kert* című alkotása ellopott szoboralakjainak újraállítására, illetve újraavatására: szerencsére szép időben zajlik a szoborátadás, amelyet most már kamera és riasztóberendezés felügyel majd, így talán többet nem bánthatják az együttest. Nagy Gábor polgármester mond avatóbeszédet, majd fuvolaszólót hallgatunk. Itt van Chiyo Wagner is. Az avató után díszebéd a Somlói úton egy hangulatos kerthelyiségben: azzal a nagyon kedves japán hölgygel beszélgetek, aki az ELTE japán tanszékén tanít, és aki a Wagner Nándorról írt szövegemet japánra fordította. Kiss Sándor megkér, hogy majd tartsak egy kis előadást a *Filozófiai kert* műegyüttes Petőfi Irodalmi Múzeumban sorra kerülő vetítésén.

2010. június 22., kedd • ...egy érdekes telefonhívást kapok: Miskolcra egy idős hölgy, Beszédesné Majoros Dóra keres, és arról érdeklődik, hogy tudok-e arról, hogy a Rákoskeresztúri köztemetőben van egy Wagner Nándor szobrászművész által készített síremlék. A *Filozófiai kert* újraavatásával kapcsolatban közölt hír ébresztette fel érdeklődését, és mivel személyesen is jól ismerte Wagner Nándort, kinyomozta a telefonszámomat, hogy hírt adhasson a síremlékről. És ezt nagyon jól tette, mert magáról a műről maradtak fenn ugyan műtermi felvételek, de mindeddig szakmai körökben senki sem tudta, hogy az agyagmodell után a végleges mű is elkészült-e, és ha igen, hová került. Egy lekuporodó nőalak, meszkőbe faragva. Megköszönöm a segítségét, és megígérem, hogy referálok a történésekről: holnap elmegyek, megnézem, lefényképezem, és csütörtökön, amikor a japán televíziósokkal Wagner-portréfilmet forgatunk, elújságolom a hírt Kiss Sándornak és Chiyo Wagnernek is. Lesz nagy öröm és meglepetés. (Érdekes, hogy – nagy-nagy hála és elismerés Tóth Vilmos történésznek gigantikus és hallatlan precíz munkájáért – a Kerepesi [ma Fiumei] úti és a Farkasréti temetők kataszterei megvannak, a Rákoskeresztúri azonban még nem készült el, és ha egyszer meglesz, még sok meglepetéssel szolgálhat.)

2010. június 23., szerda • A Hungária körútról a Rákoskeresztúri temetőbe megyek, ahol elég nehezen, de megtalálom a Beszédesné Majoros Dóra által telefonon jelzett, Wagner Nándor szobrász-

művész által készített síremléket: teljesen benőtte a borostyán, úgy kell kibányászni az indák és levelek közül a szobrot. Amikor kibontom, megbizonyosodhatok arról, hogy ez bizony a *Fiát sirató anya* végleges, mészkőbe faragott műve, amely kompozíció agyagváltozatának fotója benne is van a 2006-os *A filozófus szobrász* című Wagner Nándor-könyvben, egy műtermi felvétel reprodukciójaként. Körbejárom, lefotózom [...] Hazaérve máris küldöm e-mailben a Wagner-szoborról készített fotókat Kiss Sándornak, aki telefonon rögtön visszahív: nagyon örül az eddig ismeretlen helyen lapangó mű megkerülésének, és jelzi, hogy holnap kettőkor a japán televíziósokkal forgatást tervez a helyszínen.

2010. június 24., csütörtök • ...indulok Kiss Sándor házába, a Brassó utcába, ahol a japán televíziósok a Wagner Nándor szobrászművészről készülő portréfilmet forgatják. Kettőtől négy óráig veszik fel velem az interjút, szépen bejárjuk a Wagner-életmű fejezeteit. Aztán – mivel őket is felizgatja a napokban felbukkant, korábban ismeretlen síremlék – kimegyünk a Rákoskeresztúri köztemetőbe, és megnézzük, lefilmezzük a *Fiát sirató anya* szobrot. Persze közben a temetői biztonsági szolgálat megjelenik, forgatási engedélyt követel, de aztán Kiss Réka, Kiss Sándor leánya finoman leszereli őket, és némi akadékoskodás után elvonulnak, s így befejezhetjük a felvételeket. Utána visszamegyünk a Brassó utcába, ahol a stáb még felvesz néhány snittet. Kiss Sándoréktól kérek egy könyvet, hogy holnap elküldhessem viszonzásként Beszédesné Majoros Dórának, aki a síremléket felfedezte velünk, és kapok egy japán nyelvű fordítást is a Wagner Nándor-könyv szövegéről.

2010. november 29., hétfő • Kiss Sándor jelentkezik telefonon, és arról tudósít, hogy megérkezett Japánból, ahol december 14-én lesz a Wagner Nándor szobrászművész-film bemutatója, amelyet a nyáron forgattak-forgattunk. És elmondja Kiss Sándor azt is, hogy alakul a *Földanya* című Wagner Nándor-szobor újabb változatának sorsa: a Reneszánsz Rt. fogja kifaragni, és valószínűleg a naphegyi új fitness-centrum előcsarnokában helyezik majd el. Szót váltunk a nyáron előkerült rákoskeresztúri síremlék jövőbeni sorsáról is: az alapítvány vállalja a sír gondozását.

2011. február 23., szerda • Délután a Petőfi Irodalmi Múzeumban Wagner Nándor szobrászművész emlékestje zajlik, komoly érdeklődés mellett. Levetítik a múlt nyáron a japán televíziósok által forgatott filmet, amelybe a velem felvett mintegy kétórás beszélgetésből mintegy nyolcvan másodperc került be. Főként Chiyo Wagnerrel készült riportok, budapesti, svédországi felvételek szerepelnek, és feltűnik a filmben a Rákoskeresztúri köztemetőben újonnan felfedezett *Fiát sirató anya* síremlék is. Én erről a műről tartok egy rövid előadást, mialatt Kiss Sándor vetít róla képeket.

2011. október 5., szerda • ...indulok a Petőfi Irodalmi Múzeumba, ahol a Wagner Nándorra emlékező est programja zajlik, nagy japán felvonulással, a japán nagykövettel az élen. Én egy kiselőadást tartok a fehérvári Wagner-szoborletről, a Kiss Sándor által átküldött leltárkönyvtételek, illetve fotók alapján. Elképesztő, hogy a múzeum miért rejtegette mindeddig ezeket a munkákat: ott sorakoznak valamelyik raktárban az ötvenes évek vége óta, de korábban a művészt arról tájékoztatták, hogy egy raktárbeázás következtében megsemmisültek, így évtizedek óta senki sem kereste ezt a kollekciót. Most majd talán sikerül előbányászni, és így kibővíülhetnek ismereteink Wagner Nándor korai, magyarországi alkotóperiódusáról.

2011. október 26., szerda • Az Academia Humana Alapítvány munkatársaival, Kiss Sándorral és Szundy Lászlóval, valamint Gulyás János filmrendezővel Székesfehérvárra megyünk, ahol a Szent István Király Múzeumban várnak ránk. Teljesen véletlenül derült fény arra, hogy Wagner Nándor szobrászművész 1956-os budapesti szoborhagyatéka, amelyet 1958-ban hoztak Székesfehérvárra, mégsem semmisült meg, mint ahogy arról a művészt az 1970-es években informálták, hanem szinte kivétel nélkül fennmaradtak a szobrok. Egy raktárfelszabadítási roham után, a közelmúltban kerültek elő a ládák, és most több mint negyven gipsz és terrakotta plasztikát nézünk meg és dokumentálunk. Ezek pályázati, köztéri tervek, kisplasztika-tanulmányok és portrék. Különösen a portrék között van néhány nagyon szép munka. Egyenként lefotózunk minden művet, és így kezd teljessé válni Wagner Nándor 1950-es évekbeli magyarországi munkássága (jóllehet azért így is maradnak fehér foltok bőven). A múzeum művészettörténésze, Gärtner Petra jelzi, hogy a leltárkönyv szerint még nyolc plasztikának valahol lennie kell, ezek fellelésére majd később lesz lehetőség. Nagy boldogan megyünk vissza Budapestre. Persze majd gondolkozni kell azon, hogyan tudom ezt a történetet megírni és publikálni valahol. Kiss Sándor két hét múlva utazik Japánba, akkor majd Wagner Chiyóval egyeztet a további lépések ügyében. Jó lenne azért ezt a szoborleletet kiállításra is bemutatni.

2012. március 21., szerda • Tíz órára a tabáni Oxygén-objektumhoz megyek, ahol Wagner Nándor *Földanya*-szobrát próbáljuk pozicionálni. Elég nehéz, körülményes a társaság és az eljárás: a kerületi önkormányzat főépítésze, Aczél Péter képtelenebbnél képtelenebb ötletekkel jön elő, míg a Reneszánsz Rt. képviselője egy szikla-posztamens tervét próbálja elfogadtatni. Szerencsére befut az épület tervezője, Szerdahelyi László, aki értelmes és józan ember, és rögtön kitaláljuk az épület előtti rézsűben a mű végleges és optimális helyét. Kicsit nehéz csata volt, közben többször összeszólalkoztam Aczél Péterrel. Számon is kérte, hogy kit képviselek, de kissé meglepődött, amikor azt mondtam, hogy a művészetet. Végül abban maradunk, hogy Szerdahelyi László irodája megtervezi a szobor posztamensét és beépítését.

2012. május 21., hétfő • Kiss Sándor hív, hogy elkészült a Wagner Nándor *Földanya*-szobrának kivitelezése a Reneszánsz Rt.-nél, mehetünk Ürömrre a mű megnézése, illetve átvétele ügyében. Jellem, hogy miután elvetették az Oxygén tabáni épületének környezetét, találtam egy-két újabb, I. kerületi elhelyezési lehetőséget: a Bugát lépcső egyik teraszát és a Bécsi kapu előtti térséget, majd ezeket is be kell járnunk, ha megyünk szobornézőbe.

2012. május 24., csütörtök • Reggel Szundy László kurátorral és Kiss Sándor, valamint Gulyás János filmrendezővel Ürömrre megyünk, ahol a Reneszánsz Rt. telepén megnézzük Wagner Nándor teljesen elkészült *Földanya*-szobrát: gyönyörű lett a szürke kőbe faragott alkotás. Több hónapos munka zárult le ezzel. A szemle után Balogh Miklós Reneszánsz Rt.-elnök fogadja csapatunkat, és nagyon nagy formában van: másfél órán át elemzi a magyar gazdaság lehetetlen rendszerét, rossz felépítését, abszurd működését, reformra való képtelenségét. Elég kilátástalan a helyzet. Visszatérve a városba felmegyünk a budai Várba, és megnézzük a lehetséges szoborhelyszíneket: a Bécsi-kapu alatti, illetve a Várfokegyháza utcai új szálloda melletti parkban két hely is alkalmas lehet, és aztán megnézzük a Bugát lépcső teraszait is. Úgy döntünk, hogy Kiss Sándor jelentkezik a konkrét, Bécsi-kapu alatti elhelyezési javaslattal és a kész szobor hírével most már az önkormányzatnál, és megsürgeti a dolgot, hogy minél előbb döntsenek. Chiyo Wagner június 20. körül érkezik Japánból, ezért jó lenne júliusban felavatni valahol a szobrot.

2012. június 28., csütörtök • Délután Kiss Sándorhoz vagyok hivatalos: itt van Japánból Chiyo Wagner, akivel átbeszéljük a Wagner Nándor ügyeivel kapcsolatos tennivalókat: jövő szerdán modellpróbát csinálunk a *Földanya* szoborral kapcsolatban az Lovas út–Ostrom utca találkozásánál. De alapvetően a dolog rendben van: a kifaragott szobor is, és a kiválasztott helyszín is tökéletesen megfelel Chiyo Wagnernek, aki nagyon érdeklődik a *Tapló* könyvvel kapcsolatos ügyekről is. Elmondom, hogy várunk a pályázati eredményre, de a kézirat-előkészítési munkálatok már a befejező fázisban vannak.

2012. október 4., csütörtök • ...rendbe teszem a másnapi, a Wagner Nándor korai műveit elemző előadásom fotóanyagát: a fehérvári múzeumban tavaly meglelt kisplasztikaanyagról fogok beszélni holnap a Petőfi Irodalmi Múzeum Wagner-estjén. És amikor a másnapi egyetemi előadásom illusztrációs anyagát nézegetem, befut Kiss Sándor telefonja: arról ad hírt, hogy az előre jelzett holnapi munka helyett ma állítják fel Wagner Nándor *Földanya*-szobrát a Bécsi kapunál, és kérdezi, nem tudnék-e odaugrani. Máris indulok: a Bécsi-kapu melletti parkban a betontalapat burkolása zajlik, de gond van, a szobor feliratában helyesírási hibát vétettek, így azt a táblát újra kell írni. De ettől függetlenül magát a szobrot ráültethetik a talapzatra: egy nagy fémtüskét állítanak be, és arra emelik daruval a kőbe faragott gömb-szobrot. Gyönyörűen illeszkedik a mű a helyére és a környezetébe. A javított feliratos tábla megérkezését már nem várom meg, hazaindulok, majd a vasárnapi szoboravatón úgyszólván megnézhetem.

2012. október 5., péntek • ...megyek is a Petőfi Irodalmi Múzeumba, ahol Wagner Nándor estjére kerül sor: Chiyo Wagner unokaöccse, a Wagner emlékéét ápoló alapítvány japán elnöke számol be Kiss Sándorné, Ilu tolmácsolásában az alapítvány munkájáról, majd én tartok vetített képes előadást a fehérvári szoborleletről: a Szent István Király Múzeumban őrzött, elveszettnek vélt gipsz kisplasztikákról, amelyek a Várbazár műteremből kerültek 1956-ot követően Székesfehérvárra. Még Kiss Sándor ismerttet újonnan fellelt Wagner Nándor-dokumentumokat, illetve visszaemlékezéseket, utána bőkezű fogadás várja a megjelenteket.

2012. október 7., vasárnap • Délután a budai Vár lábánál, a Bécsi kapu előtt Wagner Nándor *Földanya*-szobrának avatója zajlik: ezzel lezárul egy hosszú-hosszú fejezet. Gyönyörű és igencsak forgalmas, ugyanakkor mégis bensőséges környezetbe került, és kitűnően adaptált a nagyon összefo-

gott, tömör formaképzésű kő gömbszobor. A japán nagykövet beszéde, az alapítvány japán elnökének beszéde, Nagy Gábor Tamás I. kerületi polgármester hosszú-hosszú szónoklata és egy fuvolaszólo keretében kerül sor a szobor leleplezésére. És mikor a műsor befejeződik, csepegni kezd az eső, majd mikor a szomszédos szállodához érünk, leszakad az ég. Ezzel bizony nagy szerencsénk volt. A hirtelen eső kicsit megtizedelte a társaságot, a fogadáson már viszonylag kevesen vagyunk, de mindenki nagyon boldog, hogy egy méltatlanul elfeledésre ítélt magyar szobrász Japánban megszületett művének újonnan kivitelezett változata Budapest egyik frekventált helyszínén köszönheti a járókelőket.

2012. november 13–14–15., kedd–szerda–csütörtök • Kiss Sándorral, Szundy László kurátorral, Gulyás János filmrendezővel és feleségével, Szokolczay Lajos irodalomtörténésszel és Faragó Laura énekművésszel Nagyváradra autózunk a Wagner Nándor születésének 90., halálának 20. évfordulója alkalmából megrendezésre kerülő programokra. Kedden este a partiumi katolikus egyetemen Kisteleki Ibolya zenei témájú ex libris-gyűjteményének kiállítását nyitja meg Szokolczay Lajos és Faragó Laura, majd másnap megkoszorúzzuk a Wagner Nándor szülőházán elhelyezett emléktáblát és a 2006-ban felavatott *József Attila*-szobrot is. Szerda este kis konferenciára kerül sor az egyetemen: Kiss Sándor emlékezését követően én a fehérvári múzeumban megőrzött, majd hosszú lappangás után előkerült szoborleletről tartok előadást, és levetítjük Gulyás Jánosnak a budapesti *Földanya* szobor avatásáról készült dokumentumfilmjét is. Napközben kis séta a városban: megnézzük az Ady-emlékmúzeumot és Deák Árpád szobrászművész új, négyalakos, a Holnap Irodalmi Társaság alapítóit megjelenítő szobrát is. A fennmaradó időben nagy beszélgetések (az irodalmi ügyekről Szokolczay Lajossal) és lakomák a Góbé csárdában. Csütörtökön reggel indulunk vissza Budapestre.

2013. július 23., kedd • Délben Kiss Sándorral Székesfehérvárra megyünk, ahol a Szent István Király Múzeumban Gärtner Petra művészettörténésszel és a múzeum grafikusával Wagner Nándor emlékkiállítását készítjük elő: a katalógus és a rendezés ügyeit beszéljük át. Elég furcsa: a Wagner-szobrok restaurálását még most sem kezdték meg, pedig két hét múlva már fotózni kell a katalógushoz a műveket. A katalógus szövegei kezdenek összeállni, de azért még vannak homályos pontok. Mindenesetre elfogadjuk a kiállítás végleges címét, amely javaslatomra *A székesfehérvári Wagner-szoborlelet* lesz. Elég bizonytalanul érezzük magunkat a megbeszélés lezárásakor: kíváncsi leszek a következő hetek eseményeire és fejleményeire.

2013. augusztus 28., szerda • Reggel nyolckor nekiállok és délután kettőkor fejezem be Wagner Nándor *A székesfehérvári Wagner-szoborlelet* című emlékkiállításának katalógus-korrektúráját. Sokat kínlódom a képcímek egységesítésével, valamint a hosszú életrajz adatainak javítgatásaival. Ahogy elkészülök, küldöm is e-mailben Kiss Sándornak a javítási jegyzéket, aki rögtön vissza is jelez: most kapta a hírt, hogy Wagner Nándor megkapja a Magyar Örökség-díjat, és hogy pénteken megyünk Székesfehérvárra a kiállítás előkészítésének ügyében.

2013. augusztus 29., csütörtök • Kiss Sándor hív, hogy a Magyar Örökség-díj ügyvezetése nem fogadta el javaslatukat, hogy én mondjak laudációt Wagner Nándor elismerése alkalmából, és úgy határoztak, hogy a laudátor Feledy Balázs művészeti író legyen. Ez azért némiképp furcsa. Kiss Sándor is értetlenségének ad hangot, hogy Feledy Balásznak valószínűleg fogalmas sincs arról, hogy ki is az a Wagner Nándor, és ezért javaslatomat kéri. Erre én Pál Mihály szobrászművészt ajánlom, aki még fiatalemberként találkozott Wagnerrel a Várbazárban, és régóta ismeri és nagyra becsüli műveit. Reméljük, elfogadja ezt a javaslatot a nagyhatalmú díj-ügyvezetés.

2013. szeptember 16., hétfő • Délután Wagner Nándorra emlékező rendezvényre kerül sor az Academia Humana Alapítvány szervezésében a Petőfi Irodalmi Múzeumban Chiyo Wagner részvételével. Ő köszönti a megjelenteket, majd Kiss Sándor tart előadást Wagner székesfehérvári kiállításrendezői munkásságáról. Ezután én mutatom be a székesfehérvári Wagner-szoborleletet, az évtizedek múltán egy raktárban fellelt szoboregyüttest, majd Gulyás János filmrendező a Wagner Nándor *Játszó fiúk* című kútszobráról készített filmetűdjét vetíti le: mindez a vasárnap megnyíló kiállítás felvezetője is egyben. Előtte még szombaton lesz a Magyar Örökség-díj átadása a szobrász munkásságára emlékezve, így hát valóban elmondható, hogy ünnepi Wagner Nándor-hét van. Az előadások és a filmvetítés után a szokásos „könnyű büfé”, fenséges falatokkal és italokkal. Bényi Eszter textilművésszel beszélgetek a Supka Magdolna művészettörténész írásait közreadó könyv szerkesztési munkálatainak állásáról, és megkapom és átlapozom a vasárnapi Wagner-kiállítás el-

készült katalógusát: gyönyörű, Varga Gábor Farkas grafikusművész által tervezett, igényes kiadvány. Kiss Sándorral még egyeztetjük a másnapi programot: délelőtt megyünk Székesfehérvárra, a Wagner Nándor-emlékkiállítás rendezési munkálatainak elindítására.

2013. szeptember 23., hétfő • Reggel elküldöm Arató Antal székesfehérvári nyugalmazott könyvtárigazgatónak és Kiss Sándornak a tegnapi, sikeresen lezajlott fehérvári Wagner Nándor szobrászművész-emlékkiállítás megnyitásán elhangzott szövegemet. A megnyitó a múzeum-rendház belső udvarán zajlott, a japán nagykövet üdvözlő beszédével, a fehérvári alpolgármester köszöntőjével és a Primavera Kórus gyönyörű kórusmuzsikájával, a produkciók sorában egy japán kórusmű is megszólalt. A megnyitón Kovács Péter és Kovalovszky Márta művészettörténész is megjelent, Kovács Péter megjegyezte, hogy szerinte erről az „ismeretlen” Wagner-anyagról mindenki tudott, nem is érti, miért interpretáljuk most a kollektív elfeledettként és ismeretlenként. A tények viszont mást bizonyítanak: Wagner Nándort magyarországi látogatásai során arról tájékoztatták Székesfehérváron, hogy a nagy modelleken kívül minden műve elpusztult egy raktári csőrepedés következtében, és ezt a művész özvegye, Chiyo Wagner is tanúsítja. És mindezeket túl Wagner nevét több mint öt évtizeden át nem írták le Székesfehérváron, erről az anyagról egyetlen sor sem jelent meg sehol, kiállításra egyetlen darabja sem került soha. Így minden bizonnyal jogos az „ismeretlen” jelző és a „lelet” kifejezés.

2013. október 7., hétfő • Délután az Academia Humana Alapítvány születésnapjára a Várban, a Bécsi kapu melletti szállodában: Wagner Nándor *Földanya* című szobra felállításának egy éves évfordulóját köszöntjük. Itt van mások mellett Chiyo Wagner asszony, Kiss Sándor, Szundy László kurátor, Gulyás János filmrendező és felesége, Gärtner Petra művészettörténész, Bényi Eszter textilművész és Pál Mihály szobrászművész. Chiyo Wagner már a következő tervének megvalósításán dolgozik: a fehérvári múzeumban őrzött, életnagyságú *Anya gyermekével* című, gipszben lévő szobor kőbe faragtatása foglalkoztatja.

2013. november 2., szombat • Kiss Sándor értesít: a székesfehérvári Wagner Nándor-emlékkiállítás utózöngéjeként felbukkant a művész *Anya gyermekével (Szoptató anya)* című, mészkőben kivitelezett szobra, amely egy albertyfalvai óvoda kertjében áll, az eddigi nyilvántartások szerint Mikus Sándor alkotásaként, de egyértelmű, hogy a Székesfehérváron gipszben őrzött Wagner-mű végleges változatáról van szó. Hát ezért kerestük hiába: ez senkinek sem jutott volna eszébe, hogy a Mikus-életművet kell átvizsgálni egy Wagner-szobor megtalálásáért. Majd el kell ugranom a Végysz utcába, közelebből is meg kell nézni a művet.

2014. szeptember 22., hétfő • Este a várbéli Hotel Risóban nagy társasággal Chiyo Wagner asszony vendégei vagyunk egy nagyszabású, ünnepi vacsorán: a hotel mellett elhelyezett, Wagner Nándor által megformált szobor, a *Földanya* felállításának második évfordulójára emlékezünk, és Chiyo asszonyt köszöntjük nyolcvanegyedik születésnapján, aki körülbelül hatvanévesnek néz ki, és ugyanolyan aktív, mint tizenöt éve, amikor megismertem. Kiss Sándorral megbeszéljük a közeljövő terveit: azt, hogy jövő tavasszal terveznek egy új, Wagner Nándor művészetével kapcsolatos kiadványt megjelentetni, amelyhez nekem is kell egy tanulmányt írnom, és azt, hogy ha a svédországi, a művész fiánál lévő hagyatékkal kapcsolatos tárgyalások eredményesek lesznek, akkor annak feldolgozásánál is számíthatok közreműködésemre. Kiss Sándor egy gyönyörű, Jálics Ernő szobrászművész által az 1950-es években készített Wagner Nándor-portréval, egy leheletfinom ceruzarajzzal lepi meg Chiyo asszonyt. (A mű a két művészt összefűző barátság jegyében készült, így feltételezhető, hogy további Wagner-vonatkozású művek lelhetők meg a Jálics-hagyatékban, amelyet majd be kellene cserkésznünk.)

2015. február 10., kedd • Délben Kiss Sándorral és Szundy László kurátorral Ürörmre autózunk, ahol a Reneszánsz Rt. telepén megnézzük a süttői bányából kitermelt hatalmas, 160×90×90 cm-es mészkőtömböt: ez lesz az *Anya gyermekével* című szobor alapanyaga, amelyet a művész az 1950-es években készített, és amelynek gipszmodellje is fennmaradt, és amelynek kőbe faragott példánya egy óvoda kertjében áll. A Reneszánsz Rt. kőfaragói egy nagy kalapáccsal szólatatják meg a kőtömböt: a tiszta, éles hang azt jelzi, hogy nincs benne törés, repedés. Valószínűleg május végére készülnek el a faragással, és majd Miskolcon, egy Bodonyi Csaba építész által tervezett gyermekintézmény épülete előtt fogják felállítani a Wagner Nándor szobrászművész emlékét ápoló alapítvány ajándékaiként. A köszemle után egy kellemes munkaebéd fogásai közepette hosszan elbeszélgetünk Kiss Sándorral a Wagner Nándor-hagyaték ügyeiről: arról, hogy a művész Svédországban élő

fia, Wagner Zoltán által az alapítványnak megvételre felajánlott művek csupán rajzvázlatok, és nem tudható, hogy vannak-e még más munkák, esetleg szobrok is, és így jelenleg holtpontra jutottak a tárgyalások. És beszélünk arról is, hogy a nyári hónapokban állítják össze azt a kiadványt, amely az alapítvánnyal, illetve a Wagner-művekkel kapcsolatos történetek dokumentációjaként fog megjelenni, és amelyhez nekem is meg kell írnom majd két dolgozatot. Kiss Sándor örömmel számol be arról, hogy meglepően nagy publicitása van az internetes fórumokon a művész *Filozófiai kert* című, gellérthegyi alkotásának: a legváratlanabb helyeken, angliai és oroszországi internetes fórumokon bukkan fel a mű fotója.

2015. április 15., szerda • ...fél tizenegykor indulnom kell Ürömrre, ahol a Reneszánsz Rt. telepén Wagner Nándor szobrászművész *Anya gyermekével* című, Miskolcon felállításra kerülő szobrának faragási munkálatait szemlézzük Kiss Sándorral, Szundy László kurátorral és Gulyás János filmrendezővel. Nagyon szépen alakul a szoptató anyát megjelenítő kompozíció, amelynek már a posztamensét is kifaragták az Rt. rendkívül precízen dolgozó, profi munkatársai, élükön Darányi István kőfaragóval, aki már Wagner Nándor *Földanya*-szobrának megvalósítása során is kitűnően dolgozott. Megbeszéljük, hogy hová kerüljön a felirat, tisztázzuk a pontos szöveget, és Szántó Tibor könyvből kiválasztjuk a betűtípust is. Június első napjaiban lesz a miskolci szoboravató, addig még egyszer el kell jönnünk Ürömrre egy újabb ellenőrzésre.

2015. május 22., péntek • Reggel Kiss Sándorral, Szundy Lászlóval és Gulyás Jánossal ismét Ürömrre megyünk, ahol a Reneszánsz Rt. telepén elkészült Wagner Nándor szobrászművész *Anya gyermekével* című szobrának kőbe faragása: Darányi István kőfaragó és munkatársa nagyszerű munkát végzett, az ülő, gyermekét szoptató nőalak szobra gyönyörű. Megbeszéljük a miskolci szoborállítással, daruzással kapcsolatos problémákat is: az elhelyezésre valószínűleg jövő szerdán kerül sor, ahol majd nekem is ott kell lennem.

2015. május 27., szerda • Reggel óriási dugó van Budapesten, Kiss Sándorral, Gulyás Jánossal és Szundy Lászlóval másfél órát araszolunk, mire kijutunk a városból, így jócskán elkésünk Miskolcra, ahol már talapzatára helyezték Wagner Nándor *Anya gyermekével* című szobrát a Ferenczi Sándor Egészségügyi Szakközépiskola épülete előtt, amikor megérkezünk. Megdöbbenve látjuk, hogy a talapzatra került felirat nagyméretű fekete betűi szinte elvonják a figyelmet magáról a szoborról: így ezzel sürgősen kell kezdeni valamit, még az avató előtt. Megbeszéljük, hogy a felirat betűinek sötét, fekete festését szürkére kell átfesteni, és erre majd a Reneszánsz Rt. szakembereit kérjük meg. Lefotózzuk a szobrot, Bodonyi Csaba építésszel – aki a szakközépiskola épületének tervezője, és aki a szobor elhelyezési tervét is készítette – megbeszéljük a parkosítás, illetve a fűvesítés kérdését, és aztán az iskola igazgatójával egyeztetjük a jövő heti avatóünnepség részleteit, majd egy gyors ebéd után indulunk is vissza Budapestre.

2015. június 5., péntek • Az Academia Humana Alapítvány jóvoltából egy kellemes miskolctapolcai wellness-szállóban ebredünk, és tíz órakor már a miskolci Ferenczi Sándor Egészségügyi Szakközépiskolánál szállunk ki a buszból, ahol kezdetét veszi egy hosszú-hosszú szoboravató ünnepség az összes protokolláris üresjáráttal. Itt van Chiyo Wagner asszony, akivel a művész *Anya gyermekével* szobrát avatjuk a Bodonyi Csaba által tervezett épület előtt. A hosszúra nyúló köszöntők után a japán nagykövet mond beszédet, majd én mondom a szoboravatót. Arról beszélek, hogy milyen különös a szobrok sorsa. Amikor a most felavatásra kerülő *Anya gyermekével* című kompozíció első változatát kőbe faragták, az alkotó már messze járt: az emigránsok keserű kenyerét ette a messzi Svédországban. A mű keletkezéstörténetét alaposan összekuszálta a történelem. Az alkotó, a nagyváradi születésű, a második világháború lezárulása után Budapesten megtelepedő Wagner Nándor szobrászművész 1955-ben kapott megbízást egy maradandó anyagba foglalt anya-gyermek-szobor megvalósítására, amelynek agyag-, majd gipszváltozatát el is készítette a budai Várbazárban lévő műtermében. Ám miután a modell átkerült a kivitelezők kőfaragómű helyébe, kitört az 1956-os forradalom és szabadságharc, és miután a művész tevékenyen részt vállalt a forradalom eseményeiben, a bukás után minden kész és félbehagyott művét hátrahagyva menekülésre kényszerült. A mű kivitelezése félbemaradt, és csak a közelmúltban derült fény arra, hogy végül csak-csak befejeződött, s aztán mindenfajta hírverés nélkül egy albertfalvai gyermekintézmény belső kertjében helyezték el az alkotást – de erről az 1960-as években a Svédországban dolgozó Wagner Nándor sem értesült. Az *Anya gyermekével* szobor gipszmodellje a Wagner-hagyaték őrzési helyére, a székesfehérvári István Király Múzeum raktárába vándorolt, ahonnan csak két évvel ezelőtt, 2013-ban szaba-

dult ki, amikor a Wagner-szobrokból kiállítást rendezett a művész életművét gondozó alapítvány. Ekkor fogalmazódott meg a terv, hogy újra kőbe faragva, egy nagyobb közösséget szolgálva valahol ismét köztérre kellene állítani. A Miskolc városának eme egészségügyi szakközépiskoláját tervező Bodonyi Csaba építésszel és az iskola vezetésével együttműködve az Academia Humana Alapítvány gondozásában és támogatásával most egy hatvan esztendővel ezelőtt megszületett, évtizedekig rejtőzködő, remekbe szabott, régi-új műalkotással gazdagodhatunk. Ez a mű Wagner Nándor 1951 és 1956 között kifejtett, lázas munkában eltelt magyarországi alkotószakaszáról ad híradást: amikor pályázatokon vett részt, megrendeléseket teljesített, és az autonóm szobrászi programja szellemében komponált olyan rendkívül fontos alkotásokat készített, mint a *Corpus Hungaricum*. Az *Anya gyermekével* című kompozíciót vizsgálva is megállapítható, hogy a múlt század ötvenes éveiben a később az elvont plasztika világában is kalandozó szobrász még főként a klasszikus szobrászati szemlélet, az emberi alak realista szemléletű megformálásának ígézetében dolgozott. Témái: az anyaság, az anya-gyermek kapcsolat, a család, a gyász, az áldozatvállalás már ekkor meghatározzák művészi érdeklődését, szobrászatának tartalmi vonzatait. E tartalmi körök kiérlelésére, plasztikai kiteljesítésére már csak Magyarországtól távol, az 1997-ben lezárult pálya későbbi szakaszaiban, Svédországban és Japánban vállalkozhatott. Ezért is rendkívüli jelentőségű ennek a műnek új életre keltése: segítségével közelíthetjük meg az oeuvre számos fontos alkotásának eredőit, indíttatásait, és mindezeket túlmenően, az életmű dimenzióin túllépve fontos adalékokat kaphatunk a múlt század ötvenes évtizede magyar valóságának és művészetének feltérképezéséhez, újabb tanulságokat fogalmazhatunk meg az ezen időszak szobrászatát, monumentális művészetét jellemző vonások megrajzolásához. Wagner Nándor *Anya gyermekével* című szobrának értelmezéséhez a művész alkotói vallomását idézzük: „Túl vagyok a drámának – mint szenvedésnek – az ábrázolásán. Ezen az úton a művésznek magának kell átvergődnie magát, s minden ilyen irányú tapasztalatának, eredményének készen, kivilágosodottan kell benne foglaltatnia azokban a művekben, amelyek a Rendet (a harmóniát, a tisztát, a jót, a felemelőt) kell hogy nyújtsák. A csorbíthatatlan derűt csak olyan mű áraszthatja, amely előzményeiben viseli a dráma, a szenvedés, a tragikum kifejezésének sorozatát, s ez a fajta derű olyan mély és tiszta, mint egy nagy sírásra következő csend.” Napjainkban már csak ritkán megszólaló, költői szépségű és erejű szavak ezek, amelyek érvényesek az *Anya gyermekével*, e miskolci *Anya gyermekével* című kompozíciójára is: a szobor maga a harmónia, a béke, a szépség és a szeretet, a szobor maga a mély és tiszta derű megidézése, amely olyan, mint egy nagy sírást követő csend. Az anyaság nagyszerű és gyönyörű létállapotát, az élet átörökítésének felemelő pillanatait érezhetjük át e Wagner Nándor alkotta szobor által teremtett nagy, jelképes csendben. A beszédek után a diákok műsora, Gulyás János Wagner-szobrokat bemutató filmetüdjének vetítése következik, majd a köszönetnyilvánításokkal és a végén a fogadással, az elmaradhatatlan pohárköszöntőkkel zárul a program. Fél három is van, amikor – bár eredetileg egy autóbuzos városnézést terveztünk, de amikor Bodonyi Csaba építésztlől útvonaljavaslatot kértünk, ő azt mondta, hogy erre a legjobb a várost elkerülő út – elindulunk egy avasi pince, majd Budapest felé.

2015. június 23., kedd • Chiyo Wagnerrel, Kiss Sándorral és Gulyás Jánossal Szegedre autózunk – útközben Chiyo részletesen elmeséli a naritai *Utazók védőszentje* szobor keletkezéstörténetét, amit Gulyás János dokumentál –, ahol műtermes házában Tóth Sándor szobrászművész vár, akivel a Wagner Nándorral kapcsolatos emlékeiről beszélgetünk. A legfontosabb lelet az az állambiztonsági levéltártól Tóth Sándor által beszerzett névsor, amely végre tisztázza Wagner Nándor '56-os szerepét: a dokumentum azt igazolja, hogy a művész a Magyar Szobrászművészek Forradalmi Bizottsága tagja volt, amely az október végi vagy november eleji napokban alakult meg, és olyan tekintélyes alkotók voltak tagjai, mint (mások mellett) Somogyi József, Borsos Miklós, Kerényi Jenő, Vilt Tibor, Vígh Tamás, Megyeri Barna és Makrisz Agamemnon. A bizottság tényleges működéséről nem tud érdemben semmit sem mondani Tóth Sándor, de az viszont biztos, hogy a testület tagjai 1956 után ugyanúgy (vagy még aktívabban) működtek, mintha mi sem történt volna – vagyis a Wagner-emigráció hátterében még valamilyen más ok továbbra is lappang. Megköszönjük az információkat, kapunk ajándékba két vaskos, az életművet összefoglaló katalógust (az egyik a volt lektorátusi kollégám, Matits Ferenc művészettörténész munkája), majd egy remek szegedi ebéd után visszatérünk Budapestre.

2016. szeptember 3., szombat • A Bécsi kapu mellett, Wagner Nándor *Földanya* című szobránál van a találkozó, és aztán a néhány lépésre fekvő Hotel Riso teraszán ebédelünk, köszöntjük fel Chiyo

Wagnert, aki nyolcvanhat esztendő, de hetvennek sem tűnik. Roppant fiatalos, frissen és vidáman utazgat a nagyvilágban. Kiss Sándor és felesége, Szundy György, Kisteleki Ibolya műgyűjtő-könyvtáros, Gulyás János és felesége, Bényi Eszter textilművész társaságában kellemesen telik az idő, és csak mintegy futólag érintjük a jövő évi teendőket, amelyeket Wagner Nándor halálának huszadik évfordulója alkalmából tervez a kuratórium. Nekem a napokban egy Wagner-életrajzot kell összeállítanom, illetve megírnom a szobrász életművét összefoglaló-bemutató internetes honlap számára. A beszélgetés olyannyira a késő délutánba nyúlik, hogy már sem időm, sem energiám nincs egy szentendrei úthoz.

2017. április 26., szerda • Megírom Gádor Magda és Nagy Sándor szobrászművész Ibrányban nyíló kiállításának megnyitó szövegét, és 11-kor felszaladok Kiss Sándorhoz Farkasrétre, aki elmondja a Wagner Nándor halálának 20. évfordulója alkalmából tervezett őszi programterveket, amelyek középpontjában egy emlékkönyv összeállítása áll, s amelyhez majd egy tanulmányt kell írnom a művész munkásságáról, a 2006-ban kiadott monográfia megjelenése óta történt fejleményekről: szoboravatásokról, kiállításokról. A háttérben egyébként érdekes események zajlanak: Chiyo Wagnert Maschikóban meglátogatta Wagner Bálint, a művész Svédországban élő legkisebb fia, és élénken érdeklődött a hagyaték körüli ügyekről. A kapcsolatfelvétel révén talán újabb adatokra, művekre, dokumentumokra számíthatunk Wagner Nándor életművével kapcsolatban.

2017. július 10., hétfő • Mintha nem is nyár lenne, mintha nem is a legforróbb kánikulai napokat élénk. Bőszen nekilátok a Wagner Nándor életművével kapcsolatos, 2007 és 2017 közötti tíz esztendő történéseit összefoglaló tanulmánynak. Összeszedem a feljegyzéseket, a forrásokat, és megcsinálom a kronológiát: mikor mi történt. Ennek alapján kell a következő napokban megírnom a dolgozatot.

2017. szeptember 4., hétfő • Este befut Kiss Sándortól a Wagner Nándor munkásságát felidéző, a művészre emlékező októberi rendezvénysorozat programja: október 5-én egy kis előadást is kell majd tartanom az egyik összejövetelem a Wagner-könyv megjelenése óta eltelt, a művész életművével kapcsolatos újabb eseményekről és az azóta előkerült művekről.

2018. augusztus 2., csütörtök • Kiss Sándor arról értesít e-mailben, hogy egy számunkra ismeretlen, Wagner Nándor által készített domborművet fedezett fel a svédországi Skara városában, egy áruház homlokzatán: a dombormű-kompozíció 1965-ben készült, és stilizált alakokat jelenít meg. A fotók alapján igen különös műnek ítélnélhető, amely formailag nem köthető egyetlen korábbi vagy későbbi Wagner-műhöz sem, így igencsak érdekes lesz majd keletkezéstörténetének felkutatása, illetve a kutatás által hozott következtetések levonása.

2018. szeptember 5., szerda • ...átmegyek a Petőfi Irodalmi Múzeumba, ahol a *Tapló* második kötetének könyvbemutatójára kerül sor. A könyvbemutató – amelyet megtisztelt Pröhle Gergely, a Petőfi Irodalmi Múzeum főigazgatója is – a csaknem teljesen megtelt első emeleti nagyteremben Kiss Sándor bevezetőjével indul, aki természetesen köszönti Chiyo Wagner asszonyt, a Wagner Nándor szobrászművész emlékét ápoló alapítvány egyik megalapítóját, aki közel a kilencvenedik életéhez is hallatlanul frissen és nagy érdeklődéssel vesz részt az eseményen. Kiss Sándor elmondja az alapítvány működésének főbb jellemzőit, és a könyvkiadási tevékenységük sorában a *Tapló 2* kiadását az alapítvány „zászlóskönyvének” minősíti. [...] A rendezvény lezárulása után az alapítvány vendégei vagyunk egy remek vacsorára a Károlyi Étteremben, ahol Chiyo Wagner felveti, hogy nem vállalkoznék-e egy hosszabb, három hónapos vagy akár egyesztendő japán ösztöndíjas időszakra, a Wagner-hagyaték teljesebb feldolgozása érdekében. Megköszönöm a lehetőséget, és azt ajánlom, hogy inkább egy fiatal, a keleti művészet iránt érdeklődő művészettörténészt kellene keresni a feladat megoldására. Umemura Yukótól, az Eötvös Loránd Tudományegyetem japán tanszékének vezetőjétől megkapom a *Távol-keleti Tanulmányok* című folyóirat azon számát, amelyben a japán-magyar kulturális kapcsolatok kezdeteiről írt tanulmánya jelent meg azzal a hivatkozással, amelyet Tornai Gyula (1861–1928) festőművész egy japán miniszterelnökről festett portréjáról írtam a felkérésére szakvélemény gyanánt még évekkel ezelőtt.

2019. május 14., kedd • Kiss Sándor arról értesít e-mailben, átküldve a válaszlevelet is, hogy megérkezett a Szépművészeti Múzeum, illetve a Magyar Nemzeti Galéria válasza arra az ajándékozási felajánlásra, amelyet Chiyo Wagner asszony tett egykori férje, Wagner Nándor szobrászművész egyik művének a múzeum részére történő adományozásáról. Az ajándékozási szándék azért volt kissé szokatlan, mert a felajánlott mű Wagner Nándor *Mózes* című, életnagyságúnál nagyobb bronzszobra. Chiyo Wagner, illetve az alapítvány az ajándékozással kapcsolatos minden költséget (a Ja-

pánból való szállítás finanszírozását is) vállalt. A múzeum Petrányi Zsolt művészettörténész által aláírt elutasító válaszát a nagy méretre, a raktározási nehézségekre hivatkozva fogalmazta meg. Mindez a mai világban megítélésem szerint meglehetősen furcsa: ma már csaknem minden műalkotás nagyméretű. Tegnap avatták fel nagy-nagy ünnepség keretében a Szépművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Galéria új műtárgy-raktározási bázisát a Liget-projekt keretében, nem igaz, hogy egy ilyen volumenű intézmény számára problémát okozhatna a méret. Ha meg mégis, akkor tulajdonképpen mit is építettek? Kiss Sándorral ebben az új helyzetben majd meg kell fontolnunk, hogy mi legyen a következő lépés.

2019. május 23., csütörtök • Miután Wagner Nándor szobrászművész *Mózes*-szobrának ajándékozási kísérlete kudarcba fulladt, Kiss Sándor arról tájékoztat, hogy az adományozók úgy döntöttek, a művet a Pázmány Péter Katolikus Egyetemnek, illetve piliscsabai campusának ajánlják fel. Ez ügyben kell közreműködnöm, így levelet írok e-mailben Bazsányi Sándornak, az Esztétika Tanszék vezetőjének, és elküldöm Chiyo Wagner ajándékozási nyilatkozatát, a mű dokumentációját, fotóit, valamint Wagner Nándor munkásságának ismertetőjét. Bazsányi Sándor kisvártatva válaszol: örömmel fogadnák a szobrot, csak az a probléma, hogy most zajlik az egyetem visszavonulása Piliscsabáról Budapestre, illetve meglehetősen bizonytalan a helyzet, hogy maradnak-e, így még tájékozódnia kell, és természetesen az egyetem vezetésével is egyeztetni szeretne. Így hát várakozásra kényszerülünk.

2019. július 22., hétfő • Kiss Sándorral váltok szót e-mailben Wagner Nándor *Mózes* című szobrának elhelyezéséről. Miután a piliscsabai katolikus egyetemnek szóló ajándékozási akció meghiúsulni tűnik, a művet Chiyo Wagner döntése, ajándékozási szándéka értelmében Székesfehérváron szeretnék köztérre helyezni, abban a városban, ahol a művész *Corpus Hungaricum* című kompozíciója 1999 óta áll. Kiss Sándor küld egy fotót, amely azt tanúsítja, hogy a fehérvári Zichy ligetben, a már ott elhelyezett *Ybl Miklós*-szobortól néhány lépésre szeretnék felállítani a *Mózes*-szobrot. Azonnal reflektálok: a Zichy liget már meglehetősen túlterhelt szobrokkal és emlékművekkel, és egy már meglévő mű hatóterébe helyezni egy újabbat nagyon súlyos problémákat élesztő ötlet: mindkét alkotás kifejezése sérül ezáltal. Felajánlom, hogy szívesen részt veszek egy fehérvári szoborhelyszín-kereső sétában, amelynek során megkereshetnénk az optimális közeget. Kiss Sándor hamarosan jelzi, hogy augusztusban várhatóan járunk majd egy kört Székesfehérváron.

2019. augusztus 14., szerda • Kiss Sándorral váltok szót a Chiyo Wagner által felajánlott Wagner-mű, a *Mózes* című szobor elhelyezése ügyében. Miután meglehetősen problematikusnak látom, hogy Székesfehérváron megfelelő helyszínt, környezetet találunk a szobornak – meggyőződésem szerint valamilyen szakrális jellegű épület mellett vagy közelében kell ennek az alkotásnak állnia –, azt javaslom, hogy a Dunaújvárosban emelt modern Krisztus Király-plébániatemplom parkjában lenne ideális helye, amely a városközpontba vezető út mentén, lejtős terepen helyezkedik el. (Ebben a templomban jártam a közelmúltban Bráda Tibor festőművész hatalmas üvegablakainak felszentelésén.) A dunaújvárosi elhelyezés egyik mellékindoka lehet az is, hogy Wagner Nándornak 1955 óta itt áll az első köztéren elhelyezett monumentális szobra, a *Vízholdó lány*. Kiss Sándorral abban állapodunk meg, hogy augusztus 20. után személyesen is találkozunk a végleges koncepció átgon-dolása és kidolgozása miatt, és terepszemlére utazunk.

2019. augusztus 28., szerda • Kiss Sándorral Székesfehérvárra autózunk, ahol Wagner Nándor szobrászművész *Mózes* című, a városnak ajándékozott szobrának felállítási helyét kell megkeresnünk. Gärtner Petra művészettörténész, a főépítési iroda egyik munkatársa, valamint a város alpolgármesterének társaságában indulunk az első helyszínre, a Zichy ligetbe, amelyet azonnal elvetésre javaslak: a *Mózes* nem helyezhető el parkszoborként, és főként nem egy olyan parkban, ahol már több valós személyiség portréemlékműve és portréja áll. A délelőtt folyamán ugyanígy elvetjük a zsidó temető bejárata előtti városrészt és a Donát-kápolna előtt megnyíló teret – mindkettő helyszín nehezen megközelíthető, meglehetősen gondozatlan, és távol van a város központjától. Az általam is preferált, tegnap felfedezett, a Székesegyház homlokzatával szemben fekvő, az Arany János utca és a Megyeháza utca között elterülő kis park azonban eszményi, minden szempontból kitűnő szoborhelyszínnek ígérkezik, ezért úgy döntünk, hogy az általam megírásra kerülő szakvéleményben ezt a környezetet jelöljük meg mint Wagner Nándor művének javasolt, leendő szoborhelyszínét. És ha nem kapunk pozitív választ, akkor az ajándékozási nyilatkozattal Dunaújvárost, illetve új, modern plébániatemplomát kell majd megkeresnünk. Kora délután már ismét Budapesten vagyok, és fogalmazgatom a *Mózes*-szobor szakvéleményét. Este továbbítom is Kiss Sándornak.

2019. október 2., szerda • Este Wagner Nándor-émlékest a Petőfi Irodalmi Múzeumban, az Academia Humana Alapítvány rendezésében. A programot Kiss Sándor vezeti népes érdeklődő közönség előtt, amelynek részeként japán zeneművészek közreműködését követően Koji Akiyama, a Japánban működő Wagner Nándor Alapítvány elnökének beszámolója, Nagy Sándor Tamás I. kerületi polgármester a *Filozófiai kert* című alkotásról szóló előadása hangzik el, és Kiss Sándor beszámol az Academia Humana Alapítvány húsz esztendejéről – a roppant gazdag eseménytörténetéről –, valamint a *Japán vonzásában* címmel megjelent könyvének keletkezéstörténetéről, illetve egyik izgalmas fejezetéről. Jómagam a magyarországi köztéri Wagner-szobrok áttekintésével, *Egy XX. századi szobrász műveinek XXI. századi utóélete* címmel tartok előadást. A program lezárultával Milkovich Eszter, a Holnap Kiadó vezetője jelzi, hogy arra gondolt, időszerű lenne kiadni egy zsebkönyv-szerű monográfiát a Wagner-munkásságról. Erről beszélgetünk Kiss Sándorral a múzeum éttermében elköltött pazar vacsora fogásai közben is, de persze sok más is szóba kerül a művészek, a művészet-rajongók, a szobrász tisztelői által körülült hosszú asztal mellett.

2020. április 1., szerda • Este még egy fontos e-mail érkezik: Kiss Sándor legújabb kutatásainak eredményeit küldi át: az Arcanum időlegesen nyilvánossá tett adatbázisából összegyűjtötte a Wagner Nándor magyarországi működésével kapcsolatos szemelvényeket, illetve kiegészítette az újonnan fellelt magyarországi és japán irodalmi hivatkozásokkal a korábban összeállított bibliográfiámat. Ezek nagyon fontos, újabb adatok, adalékok és hivatkozások a Wagner Nándor-életművel kapcsolatban. Így hát holnap ezeknek a nyilvántartásoknak a feldolgozásával, adattárbamba való beillesztésével kell kezdenem a napot.

2020. május 11., hétfő • ...az egyetlen fontosabb mozzanat Lombos Antal szociológus akciója, aki fotókkal és levélmásolatokkal felvértezett e-mailekkel jelzi, hogy nem adja fel az immár évek óta zajló küzdelmét, amelyet Wagner Nándor gellérthegyi *Filozófiai kert* című alkotásának otromba padokkal és szemetes kosarakkal való tájépítészeti elcsúfítása, illetve az eredeti, tiszta mű-állapot visszaállítása szorgalmazása ügyében vív. Miután az I. kerületi polgármestereket, a még a választások előtti régít és most a frissen hivatalba lépett újat sem sikerült cselekvésre, illetve hathatós beavatkozásra készíteni – két, „piros deszkás” padot és két fém szemetes kosarat kellene eltávolítani a mű hatóteréből –, most a budapesti főtájépítészt, Bardóczi Sándort próbálta meggyőzni a helyzet tarthatatlanságáról, aki elképesztő indokokkal kísért kitérő, halogató választ adott a teljesen nyilvánvaló és jogos felvetésre. Korábban Kiss Sándorral magam is csatlakoztam a helyreállítást szorgalmazó kezdeményezéshez, de most már csak annyit fűzhetek a dolgok állásához, hogy egy olyan város, mint Budapest, amelynek ilyen várospolitikusi és hivatalnokai vannak, már önmagában is csoda, hogy egyáltalán még létezik.

2020. június 6., szombat • Bráda Tibor festőművész jó hírrel jelentkezik: a járvány előtti napokban tárgyaltunk vele Wagner Nándor Mózes-szobrának esetleges dunaújvárosi elhelyezéséről, és most jelzi, hogy a Krisztus Király plébániatemplom – ahol nagyszabású üvegablak-kompozícióinak folyamatos megvalósítása zajlik –, illetve plébánosa, Baltási Nándor nagy örömmel befogadná az alkotást. Azonnal jelzem e-mailben Kiss Sándornak, hogy jó lenne a közeli napokban Dunaújvárosba utaznunk, hogy alaposan szemügyre vehessünk a helyszínt, a hatalmas, modern templomot övező környezetet, és tárgyalhassunk a plébánossal, hogy végre előrelendítsük a hosszú ideje húzódozó szoborállítási terv megvalósításának ügyét. Kiss Sándor hamarosan válaszol: megkezdí a dunaújvárosi utazás, illetve tárgyalás szervezését.

2020. június 10., szerda • Kiss Sándorral Dunaújvárosba autózunk, ahol a Krisztus Király plébániatemplomban Baltási Nándor plébános vár, akivel a Wagner Nándor Mózes-szobrának adományozásával kapcsolatos ügyeket beszéljük meg. Nagyon kedvező tárgyalási feltételeket teremt, hogy a plébános úr el van ragadtatva a műtől, és hallatlan nagy örömmel fogadná a templom környezetében történő felállítását. Meghatározzuk a mű lehetséges helyét: felmerül az általam is inkább preferált lejtős parkrészen való helyfoglalás, de aztán mégis inkább a templom homlokzata, illetve főbejárati kapuzata előtti, térkövel burkolt központi térség középpontját fogadjuk el: itt valóban hangsúlyos, hallatlanul hatásos, dinamikusan térbe állított kompozícióként állhatna. Kiss Sándor részletesen elmeséli a mű történetét és az adományozással kapcsolatos feltételeket – még Székesfehérvár városával le kell zárni az ajándékozási ajánlatot elodázó kapcsolatfelvételt –, és abban állapodunk meg, hogy ha minden az elképzelésünk szerint alakul, akkor még ez év őszén megtartjuk a szoboravatót: addig a Japánból való szállítást és a norvégiai kőtalapzat kiviteleztetését is

le kell bonyolítani. A templomban Bráda Tibor festőművésszel még megtekintjük a hatalmas üvegablak-program újabb, a közelmúlt napjaiban elkészült tábláját, majd elbúcsúzunk, és a városközpontban megnézzük Wagner Nándor egyik legkorábbi köztéri alkotását, a szépen karbantartott, működő vízjátékkal és tiszta vízmedencével övezett „békás” *Vízholdó lány* szobrot. Hazafelé a Wagner Nándor-életmű feldolgozásával kapcsolatos teendőket tervezgetjük Kiss Sándorral, remélve, hogy a dunaújvárosi terv megvalósulása akadálytalan lesz.

2020. október 22., csütörtök • Reggel felveszem Kiss Sándort, és Dunaújvárosba autózunk, ahol az ipari negyedben, a Dunagép telephelyén várjuk Wagner Nándor szobrászművész *Mózes* című szobrának megérkezését. A tengeri hajóút, a szingapúri átrakodás után a szállítmány Koperba érkezett, ahonnan vonaton tette meg az út utolsó szakaszát Budapestig. Ma reggel Budapestről egy kamion hozta el Dunaújvárosba, ahová pontban tíz órakor érkezett. A Dunagép munkatársai és gépei a földre eresztett konténert felnyitva csaknem egy órán át küzdöttek a gyönyörűen faládba csomagolt szobormű kiemelésével: több mint ezer kilónyi súllyal és hatalmas mérettel kellett megbirkózniuk. Miután egy hatalmas raktárban biztonságba került a küldemény, Baltási Nándor plébános úrral még elmentünk a Krisztus Király-plébániatemplomhoz is, ahol egy munkás épp a szobor majdani talapzatának alapozásához ásta ki a csaknem kétméteres mélységű gödröt a templom főbejárata előtt. Mint megtudtuk, délután már a betont is leszállítják a szoborállítás tervének mielőbbi realizálásához. Megbeszéljük, hogy a fekete márvány posztamens ügyében a jövő héten tárgyalunk a Reneránsz Rt.-vel Ürömon, és akkor november végén, december elején sor kerülhet a szoboravatóra. Hazafelé Kiss Sándorral egy újabb program megvalósításának lehetőségéről beszélgetünk: az alapítvány bronzba öntette annak a domborműnek a gipszmodelljét, amelyet az egri vár domborműpályázatára készített Wagner Nándor. A pályázaton az 1950-es évek első felében Tar István nyerte el a megvalósítás lehetőségét – kompozíciója ma is ott látható Eger várának bejárata mellett, a várfalon –, de a Wagner-domborművet, egy lovas jelenetet megjelenítő alkotást, hogy ne kallódjon el, az alapítvány szívesen a városnak adományozná. Ha erre van fogadókészség, és sikerül valamilyen közösségi belső teret találni a műnek, akkor egy újabb Wagner-alkotással gazdagodhatnánk. Megígérem Kiss Sándornak, hogy megpróbálom megtenni az első lépéseket a terv megvalósítása érdekében az egri kapcsolataimon keresztül.

2021. január 20., szerda • Kiss Sándortól érkezik egy e-mail, amelyben a Wagner Nándor születésének 2022-es, századik évfordulójával kapcsolatos terveket körvonalazza. Telefonon konzultálunk az elképzelésekről. A program fő eseménye egy kiállítás megrendezése lenne a Vigadóban, és az évfordulóra időzítenénk a művész *József Attila*-szobrának tatabányai megvalósítását – de ehhez bizony a tatabányaiak aktív közreműködésére is szükség lenne, miután eddig csak hitegettek az elképzelésről, de érdemben nem történt semmi. Megállapodunk abban, hogy ebben az ügyben egy határozott választ kérő levelet küld az alapítvány a tatabányai városatyáknak.

2021. január 27., csütörtök • Kiss Sándor megküldi azt a levélmásolatot, amelynek eredeti változatát Tatabánya főépítésének küldte, megtudakolandó, hogy mi a város végleges álláspontja Wagner Nándor szobrászművész *József Attila*-szobrának régóta tervezett felállításáról, amelyet az alapítvány most már a művész születésének 100. évfordulója alkalmából 2022-ben megrendezésre kerülő programok (kiállítás, előadás-sorozat, publikációk) keretében avatna fel. Nagyon kíváncsi vagyok, mit és hogyan reagálnak a tatabányai városatyák a felvetésre.

2021. március 3., szerda • Kiss Sándorral Ürömpre autózunk, ahol a Reneránsz Rt. telepén megnézzük Wagner Nándor *Mózes*-szobrának elkészültnek minősített, Dunaújvárosba kerülő márvány posztamensét. A fekete márványtömb rendben is lenne, de a feliratot elszúrták: az első oldalon, ahová kizárólag a Mózes feliratot terveztük, a mű megnevezése alá nagy betűkkel bevésték, hogy Wagner Nándor alkotása, amelyet eredetileg kis betűkkel a hátoldalra terveztünk. Pontosán leadtuk a felvésendő szöveget és elhelyezésének tervét, nem is tudjuk mire vélni, miért változtatták meg a koncepciót. Így a munkát nem vehetjük át, le kell csiszolni az egészet, és újra megcsinálni az eredeti terv szerint. Vagyis megint várakoznunk kell, és kb. egy hét múlva újra Ürömpre kell jönnünk. Pedig most már valóban nincs sok idő, április első napjaira ki van tűzve a dunaújvárosi szoboravató.

2021. március 5., péntek • Kiss Sándor átküldi a Wagner Nándor 100. születésnapja alkalmából 2022-re tervezett kiállítás igénybejelentésére érkezett, a Magyar Művészeti Akadémiától kapott válaszlével másolatát: az akadémia vezetősége elutasította a kérelmet, a Vigadóban nem rendezhetjük meg az emlékkiállítást. Valamilyen más megoldást kell keresnünk.

2021. március 29., hétfő • Kiss Sándorral ismét Ürömrre autózunk, ahol a Reneszánsz Rt. telepén átvesszük Wagner Nándor Dunaújvárosban felállításra váró *Mózes*-szobrának márvány posztamentjét, illetve a posztament javított feliratait. Megbeszéljük, hogy húsvét után sor kerülhet a posztament helyszíni elhelyezésére, illetve a bronz szoboralak felállítására. Útközben Kiss Sándor azt a tervét körvonalazza, hogy a japán Wagner Alapítvány jelentős összeggel támogatná egy olyan összefoglalás megszületését és kiadását, amely a Várbazár műtermeinek, illetve alkotóinak történetét összegezné. Elmondom, hogy ez egy nagyon nagy és nehéz munka, és valószínűleg egy team szervezésére és tevékenységének koordinálására lenne szükség, de majd átgondolom, hogyan lehetne kidolgozni valamiféle munkatervet.

2021. április 16., péntek • Korán reggel indulunk Kiss Sándorral Dunaújvárosba: ez a *Mózes*-szobor felállításának napja. A Krisztus Király-plébániatemplom előtt találkozunk a Reneszánsz Rt. szobor-elhelyező csapatával, Baltási Nándor plébános úrral, Bráda Tibor festőművésszel, a templom hatalmas üvegablakainak mesterével és feleségével, Deák Ilona festőművésszel, valamint a Wagner-művek eseménytörténetét kamerájával követő Gulyás János filmrendezővel és feleségével. [...] A templom főbejárata előtt először a posztament gránittömbjét rögzítik a szakemberek, és ezután elautózunk a Dunagép Rt. telephelyére, ahol a japánok által fantasztikus gondossággal becsomagolt szobor faládáját bontják szét, majd a csaknem hétszáz kilós művet daruval tehergépkocsira emelik. Visszatérve a templomhoz kezdődhet a szobor talpra állítása, majd beemelése és a posztamentre való rögzítése. A mi feladatunk a mű pontos helyének, illetve helyzetének kontrollálása, de nincs sok probléma, mindenki érti a dolgát. A hűvös, időnként fagyos szélben álldogálva három óráig kísérik nyomon az eseményeket: ekkor már minden a helyén van, és már csak a szobor patinázását kell majd elvégezni egy későbbi időpontban. A templom főbejárata előtt megnyíló, egy lefelé ereszkedő lépcsőn megközelíthető, a templomot övező domboldal parkjába ágyazódó tér közép-pontjába helyezett, viszonylag alacsony fekete gránit posztamenten álló, lendületes kompozíció hangsúlyos, az épülettel tökéletes összhangot teremtő műként jelenik meg. (A közelében korábban meglehetősen esetlegesen kiválasztott helyre felállított *Szent II. János Pál*-mellszobrot majd az épület oldalbejárata mellé kell költöztetni, hogy a két alkotás ne zavarja egymást.) Megköszönjük mindenkinek a fáradozást, aztán elbúcsúzunk Baltási Nándor atyától, akivel majd a későbbi időpontra halasztott szoboravatón találkozunk újra, és indulunk hazafelé.

2021. május 28., péntek • H. Szilasi Ágota művészettörténész jelentkezik Egerből: a múzeumi helyzet járvány utáni rendeződésével megnyílt a lehetőség Wagner Nándor egri témájú domborműve ajándékozási akciójának lebonyolítása előtt. Riasztom az ügyben Kiss Sándort, intézkedését kérve.

2021. június 8., kedd • Kiss Sándorral Egerbe autózunk, ahol H. Szilasi Ágota művészettörténész vár, akivel Wagner Nándor szobrászművész egy pályázati keretek között 1951-ben készült, később, a 2000-es években bronzba öntött egri témájú – egy lovas csatajelenetet megjelenítő – domborművének ajándékozásával kapcsolatosan tárgyalunk. Miután megnézzük a vár gótikus palotájában a dombormű leendő, állandó helyét, Ringert Csabával, a múzeum igazgatójával aláírjuk az ajándékozási szerződést, és megbeszéljük, hogy másfél hét múlva kerülhet sor az ünnepélyes, nyilvános átadási ünnepségre, illetve a mű felavatására. Minden rendben van, Wagner Nándor újabb műve lel így otthonra egy rangos múzeumi gyűjteményben, amelynek évente százezres látogatottsága van.

2021. augusztus 18., szerda • Délelőtt elugrom Kiss Sándorhoz, akinek átadok egy tiszteletpéldányt új szobrászatkönyvből, majd Wagner Nándor *Mózes*-szobrának közelgő felavatásáról beszélgetünk – az avatószöveget, amelyet távollétem miatt majd valaki felolvas, már megírtam és átküldtem.

WAGNER NÁNDOR MÓZES-SZOBRA DUNAÚJVÁROSBAN

Wagner Nándor, e 20. századi magyar szobrászművész különös életutat járt be, és nagyszabású életművet teremtett Magyarországon és szerte a nagyvilágban. Első monumentális alkotását, a nyolc kis békával övezett *Korsós lány* című, mészkőbe faragott kútszobrát itt, Dunaújváros központjában, a Dózsa György téren állították fel 1955-ben. És most, 2021-ben, negyedszázaddal a művész halála után az egyik utolsóként megszületett Wagner-művet, a bronzba öntött *Mózes*-szobrot avatjuk fel a Krisztus Király-plébániatemplom égbe törő tornyai, homlokzata előtt.

A dunaújvárosi *Korsós lány* és az immár ugyancsak dunaújvárosi *Mózes-szobor* története között fordulatos és termékeny alkotóút, egy nagy ívű szobrászpálya, egy nagyszabású oeuvre műegyüttése teremt kapcsolatot. Az 1950-es évek magyarországi pályakezdő alkotószakaszát az '56-os forradalom és szabadságharc során vállalt szerepvállalása következtében az emigráció hosszú esztendei követték: 1956 után Wagner Nándor tíz évig Svédországban, majd a hatvanas–hetvenes évek fordulójától három évtizeden át, 1997-ben bekövetkezett haláláig Japánban tevékenykedett. Az észak-európai ország városaiban remekbe szabott monumentális krómacél kompozíciók sora tanúsítja szorgos, innovatív munkálkodását és kivételes tehetségét, és ez a művészeti sokoldalúsággal és hatalmas mesterségbeli tudással jellemezhető művészi tevékenység később sem veszít lendületéből és elhivatottságából. Miután feleségével, Chiyo Wagnerrel a felkelő nap országában telepedtek le – ahol felépítette otthonát és műtermét –, lázas alkotó munkát kifejtve születtek meg a Tokióban és a szigetország más településein otthonra lelt, az állandóság igényével felállított nagyméretű munkái. És aztán mashikói műhelyében az 1980-as évektől alkotta meg azt az életművet mintegy megkoronázó *Filozófiai kert* című, hallatlan mély jelentéseket összegző és kifejező, a kor által felvetett súlyos problémákra leleményesen reflektáló többalakos kompozícióját, amelyet 2001-ben a budapesti Gellérthegyen és nyolc évvel később Tokióban is felállítottak, s amelyhez szervesen kapcsolódik az 1993-ban megformált *Mózes szoboralakja* is.

Mózes, Izrael népének Isten által kiválasztott vezére, a Krisztus előtti 16–15. évszázadban élt próféta alakja csak viszonylag ritkán jelenik meg a keresztény kultúrkör művészetében, de olyan kivételes jelentőségű megjelenítése gazdagítja művészeti örökségünket, mint Michelangelo Rómában márványba álmódott, a San Pietro in Vincoliban elhelyezett, fenséges alakja. A kisszámú magyarországi Mózes-ábrázolások körét gyarapítja Wagner Nándor ezen alkotása, amint a *Kivonulás könyve* leírja: „Amikor aztán Mózes leszállt a Sinai-hegyről, kezében a bizonyosság két táblájával, nem tudta, hogy ragyog az arca az Úrral való beszélgetés miatt.” Prokopp Mária művészettörténész a művet értelmező megfogalmazása szerint: „Mózes határtalan, földöntúli örömmel érkezik a Sinai-hegyről. Magával az Istennel beszélhetett ott, aki szövetséget kötött vele, és két kőtáblára vésve tíz törvényt, aranyszabályt adott neki, amelynek megtartása biztosítja a nép boldogságát. Egész lényét áthatja Isten látásának és szeretetének élménye. Emberek, népem, kiáltja Mózesrel a művész kortársai és a jövő nemzedéke felé: Itt a megoldás!”

Ez a lendületes megfogalmazás, szuggesztív, expresszív hangvételi mű városi, építészeti környezetet, szakralitással áthatott befogadó közeget követelt magának. Dunaújváros modern építészeti stílusú, monumentális római katolikus plébániatemploma méltó környezetet teremt e modern szemlélettel megformált kompozíciónak. A nagy kifejezőerővel megjelenített bibliai, ószövetségi alak szobra – az álló, szakállas, viharzó lendülettel kilépő testhelyzetben, két magasban tartott kezében egy-egy törvénytáblát felmutató, lengedező drapériával fedett testtel megjelenített bibliai hős bronzba álmódott figurája – az egyik legkifejezőbb, legragyogóbb Wagner-alkotás. A Mózes által elsöprő lendülettel elhozott és felmutatott, az Úr által kinyilatkoztatott parancsolatok sora – a keresztény világ tízparancsolata – évezredek óta emberek millióinak alapvetése, erkölcsi példatára, és ez az üzenet most Dunaújvárosban is bronztestet ölthetett.

Elmondható, hogy mind Dunaújváros – amelynek nagyon különleges összetételű monumentális szobrászati kollektívája alakult ki a közelmúlt évtizedeiben –, mind a magyar monumentális szobrászat, a magyar művészet is egy rendkívül értékes, jelentős, egyedi műalkotással gazdagodik Wagner Nándor szobrászművész *Mózes* című szobrának – a művész özvegye, Chiyo Wagner nagyvonalú ajándékozása révén megnyíló – befogadásával és felállításával, felavatásával. Közösségi térbe kerül egy gazdag mondandókat összegző, szimbolikus jelentéseket fókuszáló, magával ragadó érzelmi szölamokat megpendítő kompozíció. Aligha kell bizonygatnunk, hogy a megpróbáltatásokkal, konfliktusokkal, feszültségekkel terhes 21. századunkban, napjainkban a külső és belső harcokra kényszerülő, válságok sújtotta keresztény Európában és a visszahúzó válságjelenségek súlya alatt küzdő hazánkban milyen nagy szükségünk van a Mózes által megtestesített jelentésekre és meg-

kérdőjelezhetetlen mondandókra, és az ezekből meríthető hitre. Hirdesse hát ez az immár dunaújívárosivá lett, Wagner Nándor által megalkotott *Mózes*-szobor a művészet és a humanitás, a keresztényi élet és tanítás megtörhetetlen szellemiségét.

2021. október 7., csütörtök • Este a várbéli Riso Szállodához megyek, és útközben a Várfoke Galériában megnézem Szotyory László festőművész néhány napja nyílt kiállítását: a galéria kisebb termében (a nagyobb teremrészben bemutatott vadállatos és repülőgépes kompozíciók mellett) függnek az igazán szép munkák: a mediterrán környezetben álló görög templomokat idéző képek. A Riso Szállodában, illetve a szálloda mellett az Academia Humana Alapítvány szervezésében Wagner Nándor születésének 99. születésnapját ünnepeljük, és a művész a szálloda melletti parkban elhelyezett *Földanya* című szobra felállításának kilencedik évfordulójáról emlékezünk meg. Sorozatban készülnek a szobor körül az ünneplő csoportot dokumentáló fotók. A mintegy húszfős társaság – soraikban Bényi Eszter textilművész, Gärtner Petra művészettörténész, Darányi István kőszobrász, Mészáros Géza festőművész és sokan mások – ezután egy nagyszabású vacsora vendégeként eleveníti fel a művésszel és műveivel kapcsolatos emlékeit, illetve az alapítvány elnökével, Kiss Sándor koordinálásával próbáljuk számba venni a jövő évi, a szobrász közelgő 100. születési évfordulójának terveit, programját. Műtárgy-ajándékozás, emlékkiállítás, összefoglaló kiadvány megjelenítése szerepel az elképzelések között.

2021. október 29., péntek • Este szomorú hírről tudósít Kiss Sándor: Tokióban hosszú betegséget követően, kilencvenéves korában elhunyt Chiyo Wagner. Chiyo elhivatottan ápolta egykori férje emlékét, szorgalmazta monumentális szobrainak felállítását, súlyos anyagi áldozatokat vállalt, hogy Japánban, Svédországban és Magyarországon a Wagner-életmű mind ismertebb és elismertebb legyen. Sokszor találkoztam vele: Japánban (Mashikóban), Svédországban (Lundban), itt, Budapesten, Székesfehérváron és Miskolcon, valamint Wagner Nándor szülővárosában, Nagyváradon. Az ezredforduló óta számos program megvalósításában vettem részt, megannyi Wagner-szobor elhelyezésénél, felállításánál, felavatásánál voltam jelen, és persze számos cikket, tanulmányt, több könyvet írtam Wagner Nándor munkásságáról. Chiyo Wagner szerencsére nem váratlanul távozott, és mindent gondosan előkészített: a munkát most egy Japánban és egy Magyarországon működő alapítvány folytatja, bár gondolom, kissé gyengébb intenzitással. Nekem a Wagner Nándor születésének jövőre esedékes 100. évfordulója alkalmából lesznek fontos teendőim – a tervek között szerepel egy emlékkiállítás megrendezése és egy új monografikus feldolgozás megírása és megjelenítése is.

2021. december 18., szombat • Délután Kiss Sándor hív telefonon, aki szerencsésen visszatért – a járvány miatt bevezetett karantén-intézkedéseket elszenvedve – Japánból, ahol a közelmúltban elhunyt Chiyo Wagner temetésén vett részt, és az alapítvány ügyeivel kapcsolatban tárgyalt a közeljövő és a jövő terveiről és feladatairól. Úgy tűnik, hogy Wagner Nándor életművének feldolgozásával elég sok munkánk lesz az elkövetkező évben is: új kutatási feladatokkal, kiadványokkal, kiállítással. Ez utóbbival kapcsolatban szenzációs hír, hogy csaknem biztos, hogy 2022 októberében a Műcsarnokban lesz a Wagner Nándor-emlékkiállítás. Közelebbi feladat, hogy egy Wagner-gipszportré kőbe faragásával kapcsolatban kell a jövő héten szaktanácsokat adnunk Rácz Áron kőfaragó-restaurátornak, akivel valószínűleg szerdán találkozunk. És miután Mashikóban jelentős dokumentumok maradtak fenn Chiyo Wagner hagyatékában, azok feldolgozására is sort kell majd keríteni.

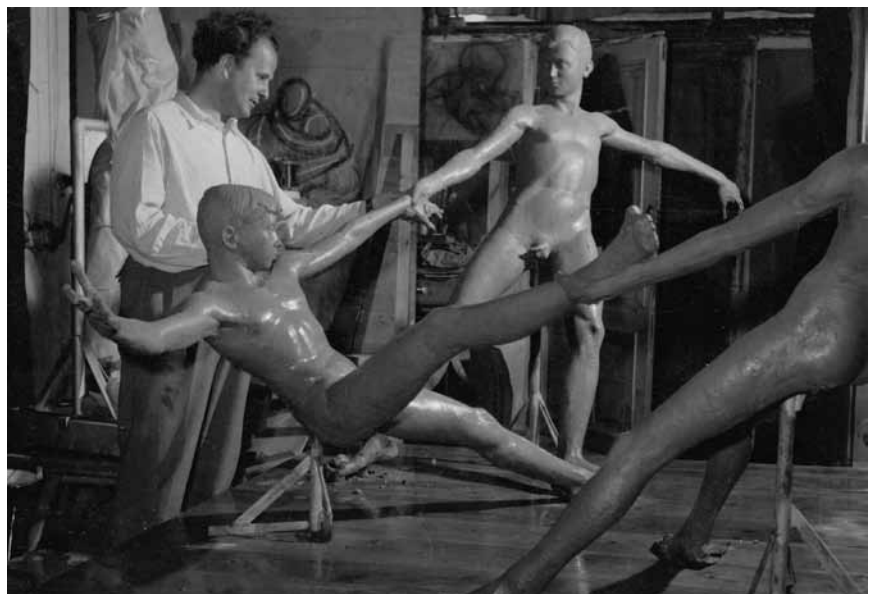
2021. december 22., szerda • Kiss Sándorral és Darányi István kőfaragó mesterrel Cinkotára autózunk, ahol egy városszéli házban szobrászműhely működik. Itt dolgozik Rácz Áron szobrász-restaurátor, aki Wagner Nándor gipszben fennmaradt anyós-portréjáról készített egy mészkőbe faragott változatot. A portré befejezéséhez, a hát megoldásához, illetve az oldalsó részek lezárásához kér tanácsokat, de nincs különösebb probléma, gyorsan egyeztetjük az elképzeléseket. Már csak néhány befejező faragásra és simításra, a kő felületének felcsiszolására lesz szükség. Az úton Cinkota felé és hazafelé végig a Wagner Nándor-hagyaték Chiyo Wagner halálát követő ügyeiről beszélgetünk, illetve a Műcsarnokban várható jövő évi kiállítással kapcsolatos problémákat taglaljuk. Még idén, a karácsony utáni napokban két, Wagner Nándorral kapcsolatos portré ügyében kell majd tárgyalnunk, és januárban kerülhet sor a konkrét műcsarnoki megbeszélésekre.

2021. december 28., kedd • Délelőtt Kiss Sándorral Zuglóba autózunk, ahol Solti András fiatal szobrászművész vár műtermében. Az alapítványtól Solti András azt a megbízást kapta, hogy a mashikói

gyűjtemény számára készítse el Wagner Nándor – és később majd ehhez kapcsolódva az időközben elhunyt felesége, Chiyo Wagner – portréját, és most a Wagner-mellszobor agyagba foglalt, 1:1 léptékű modelljének munkaközi állapotát mutatja be. A modell egy teljesen szokványos, Wagner Nándorhoz hasonlatos, idősödő férfi portréja: semmitmondó és unalmas. Elmondom, hogy egy portrénak is műalkotásnak kell lennie, nem elegendő a hasonlatosság megidézése. Ebből a kompozícióból nem derül ki semmi olyan többlet, amely akár utalásszinten felvillantaná, hogy egy kivételes életutat bejárt egyéniség, egy nagy formátumú művész a megjelenített személy. És még unalmasabb lesz, ha elkészül mellé a hasonlós szellemben és stílusban megjelenített női portré. Azt javasolom, hogy felejtjük el az elkészült modellt, és kezdjük előlről, a nulláról a munkát úgy, hogy a két portré kapcsolatára dolgozunk ki szisztémát, és azt is kidolgozzuk, hogyan kapcsolódik mindez a Wagner-életműhöz. Én mindezt a kezek megjelenítésével javaslom megoldani: a két portré félalak lesz a kezek megformálásával és olyan finom kézmozdulatokkal, amelyek Chiyo gesztusaira, valamint egy szobrász mintázó mozdulataira utalnak, egyszersmind összhangban vannak a Wagner-szobrok különleges kéz-megoldásaival. Kicsit elkeserítem ezzel a szakvéleményemmel a társaságot, de talán sikerül impulzusokat adni valódi műalkotások megszületéséhez, amelyekhez majd Kiss Sándor elküld néhány Wagner Nándort és Chiyo Wagnert megörökítő fotográfiát: februárban jövünk majd megnézni az új terveket.

2022. január 27., csütörtök • Nehéz tárgyalás a Múcsarnokban a Wagner Nándor születésének 100. évfordulója alkalmából tervezett emlékkiállításról, ahová Kiss Sándorral érkezem. A probléma természetesen az, hogy – monumentális művek alkotója lévén – kevés a bemutatásra alkalmas mű, illetve ami bemutatható lenne, az Japánban van. Amikor Kondor Szilágyi Mária és Mayer Marianna kurátoroktól megtudjuk, hogy a Múcsarnok utolsó, hármasszobrász-teremsorát kapnánk meg a művek októberben megnyíló bemutatására, azonnal jelzem, hogy elegendő lenne a középső, íves lezárású csarnok. Szegő György igazgató ekkor leszögezi, hogy ő ezt a tárlatot csak akkor ítéli megrendezhetőnek, ha a *Filozófiai kert* című kompozíció jelenne meg az együttes központi elemeként, amelyet viszont vagy le kellene bontani a kiállítás kedvéért a Gellérthegyen, vagy a mashikói kertben őrzött változatot kellene csillagászati összegekként Japánból Magyarországra szállítani. A problémát természetesen nem tudjuk megoldani, így abban állapodunk meg, hogy áttekintve az összes lehetőséget néhány hét múlva újra leülünk tárgyalni. Hazafelé egyeztetünk Kiss Sándorral: a jövő hét elején összeül egy válságstáb a megoldási lehetőségek ügyében.

[A *Wagner Nándor 100. A bölcselet szobrásza* című kiállítás 2022. október 8-tól 2023. február 5-ig látható a Múcsarnokban.]

WÄGNER NÄNDOR, Anygal, A második világháború lengyel áldozatainak és menekülteinek emlékműve, 1963, krómacél, gránit, Lund, Északi temető (Svédország);
Táncoló gyerekek, 1964, krómacél, Gävle, Valandház, majd 1990 óta Eskön, Inga Kautzky szoborparkja (Svédország)

WAGNER NÁNDOR, Filozófiai kert, 1977–1997, bronz, Mashiko, Wagner Nándor Múveinek Emlékháza (Japán);
és 2001, Budapest, XI., Gellérthegy, Vízjáró feletti park

WAGNER NÁNDOR, Filozófiai kert – Gandhi, 2001, bronz, Budapest, XI., Gellérthegy, Viztározó feletti park

WAGNER NÁNDOR, Földanya, 2012, gránit, Budapest, I., Várfok utca-Lovas út; Fiát sirató anyasíremlék, 1954, mészkő, Budapest, X., Rákospertesztúri köztemető

WAGNER NÁNDOR, József Attila, [1953, gipsz], 2005-ben bronzba öntve, és Nagyváradon, a Petőfi parkban felállítva (Románia)

MÓZES

MÓZES

WAGNER NÁNDOR
1924-1992
ALLOTTÁSA
1978
WAGNER CHIRO-ASZONY AJÁNLÉKA
A RÓMAI KATOLIKUS PLÉBIÁNÁNAK
1998